ҐЕНОВЕФА

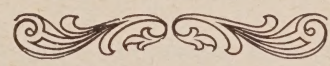

ОПОВІДАНЄ ПРО КНЯЖНУ ЗАСУДЖЕНУ НЕВИННО НА СМЕРТЬ ВІД ЯКОЇ ЧУДОМ СПАСЛА СЯ І ЖИЛА ЧЕРЕЗ ШІСТЬ ЛІТ В ПУЩІ.

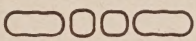

ЦІНА 30 ЦЕНТІВ.

УКРАЇНСЬКЕ БІБЛІОТЕЧНЕ ТОВАРИСТВО В ТОРОНТІ

НАКЛАДОМ "РУСЬКОЇ КНИГАРНІ",

850 Main Street, — Winnipeg, Man.

1919

1. Ґраф Зіґфрід вибираєть ся в похід.

Давно се було. Сонце Христової віри що йно сходило над німецькою землею, а Німці находячи ся у вічних війнах, жили зовсім не так, як тепер.

Тоді то на високій скелї, окруженій двома широкими ріками, стояв серед чудових піль і лїсів пишний замок. В сім замку жив молодий ґраф Зіґфрід.

Щасливе було його житє! Піддані любили й шанували його, а великі достатки запевняли йому вигоду. Нічого не бажав собі ґраф, тільки гарної й доброї жіночки.

І післав йому Бог подругу — гарну, як зіронька на небі, а добру й милосерну, як ангел. З її чудового личка била така доброта й невинність, що всї називали її »сьвятою панею«, хоч її імя було: Ґеновефа.

Від весїля минуло вже кілька тижнів, а ґраф так і не міг відірвати очий від Ґеновефи. Мов на образок глядів на неї.

Так і сидів він одного вечера й розмовляв любо з жінкою, коли нараз почув з надвору звук воєнних труб.

— »Що стало ся?« — спитав ґраф конюшого, що якраз вбіг поспішно до кімнати.

— "Війна!" — відповів конюший. — "Безбожні бісурмани напали на наш край і нищать усьо огнем і мечем. Два лицарі прибули саме від царя з приказами. Ми повинні ще сеї ночи виступити в похід і получити ся з царським війском«.

Не було ради. Ґраф став сейчас готовити ся до війни й порозсилав слуг до сусїдних лицарів. Всї зійшли ся до його

замку, що аж звенів від брязкоту оружя та біганини узброєних людий. Ґрафиня мала цілу ніч богато роботи, бо треба було гостий приймати й приготовити ґрафови на дорогу одіж і всьо потрібне Ранним ранком зібрали ся всї лицарі в повній збруї у великій кімнатї, а поміж ними стояв ґраф, закований від стіп до голови в зелїзо. На подвірю зібрала ся кіннота й піхота та ожидала ґрафа, уставившись у боєвий ряд.

Ґеновефа вступила тепер у кімнату й по звичаям того часу передала чоловікови меч і спису.

— »Носи сю збрую за Бога й вітчину — на оборону невинним, а на страх злочинним!« — сказала вона й мов стїна біла упала йому на груди. Прочутє будучого горя наповнило мимоволї серце. — »Ах, Зіґфріде! Якби ти так не вернув ся!« — простогнала вона й закрила лице руками.

— »Не жури ся, Ґеновефо!« — відповів ґраф. — Таж ми й дома так само близкі смерти як і в бою — всьо в Божих руках. Божа рука береже нас так само в лютій боротьбі, якби й в найпевнїйшім замку. Хто боїть ся Бога, той не має вже більше чого боятись. Тому не жури ся, люба жінко, і будь спокійна. Сторожу над замком і над тобою поручив я передовсїм Богу, а опісля управителеви моїх маєтків. А тепер віддаю тебе опіцї Всевишнього. Бувай здорова, не забувай мене й моли ся за мене!«

Ґеновефа зійшла з ним по камяних сходах на подвірє. На повитанє ґрафа загреміли труби, а в крівавім сяєви ранньої зорі заблисли мечі. Ґраф скочив на коня, глянув ще раз на Ґеновефу й пігнав скоро, щоби скрити сльози; а за ним рушили лицарі і війско. Ґеновефа глядїла довго за ним з вежі, а коли вони вже зникли у долинї, замкнула ся в свою кімнату й плакала там цїлий день, забувши навіть на поживу.

Від тепер жила вона в повній тишинї. Як рожевий ранок сходив над смерековими лїсами, то заставав її вже при роботї, а сльози, як роси, спадали на цьвіти, що вона їх вишивала. А як зазвенів церковний дзвін, спішила вона до церкви й благала там Господа о щастє мужеви. Все ходила вона на Службу Божу а часами й пополудни бачили її в Божім домі. Вона збирала з околицї сїльські дївчата, учила їх шити й вишивати та

Ґраф Зіґфрід пращає ся з жінкою Ґеновефою.

розказувала їм неодно цікаве. Також була вона правдивою матерію убогих і хорих. І кождий знайшов у неї роботу й зарібок, а де тільки хто занедужав, там вона зараз спішила й її лагідне слово осолоджувало недужим хочби й як гіркі ліки. Вечерами шила вона в крузї служниць, а ще пізно в ночи сїдала нераз при вікнї й співала побожні піснї. В цїлім замку уважала вона дуже на порядок і обичайність і не дозволяла нїякої неправди.

Управитель, котрому ґраф поручив всьо своє майно, називав ся Ґольо. Був се укладний і образований чоловік, що умів гладким говоренєм і захованєм зєднати собі кождого. Але була се людина без боязни Бога й без совісти. Власну користь і приємність клав він понад усьо. Чи се, що він робив, було добре й справедливе, се його зовсїм не обходило, коли тільки було воно йому корисне й приємне. Тому сейчас після відїзду ґрафа почав він поводити ся гордо, як справдїшний пан. Він убирав ся красше чим його пан, видавав великі пири, уряджував що дня инші увеселеня й розтрачував так не своє майно. При сїм зневажав він страх, вірних слуг ґрафа, відтягав кождому зарібникови навіть гірко запрацьовану заплату, а убогому не давав анї кусничка хлїба. Тільки супроти Ґеновефи виявляв він все ще найглибшу пошану, а його приязність і услужність для неї не мала границь. Ґеновефа поводила ся з ним з повагою, говорила з ним тільки тоє, що було конечне й пригадувала йому все його обовязки. Зразу слухав він її й намагав ся скривати перед нею пильно свої блуди або хоч оправдати їх. Але з часом ставав він все сьмілїйший і дійшов вкінци до такої безстидности, що поважив ся ставити до неї найбільше безсоромні бажаня. Вона дала йому відповідну відправу з найбільшою огидою; та з того часу став він її завзято ненавидїти й постановив її погубити.

Ґеновефа, не предчуваючи нїчого доброго, написала до ґрафа листи, де представила Ґоля в правдивім сьвітлї й благала мужа забрати від неї того небезпечного чоловіка. Сей лист передала ґрафиня свойому кухареви Драконови, людинї наскрізь чесній, що бажала своїм панам тільки добра. Драко мав сей лист переслати потайки ґрафови довіреним післанцем.

Та хитрий Ґольо догадав ся всього. В хвилї коли Ґеновефа передавала Драконови лист, впав до кімнати Ґольо з витягненим мечем, убив нещасного кухаря перед очима ґрафинї й наробив великого крику. Всьо в замку збігло ся чим скорше до кімнати й усї побачили тільки доброго Дракона у власній крови на землї, а побіч нього ґрафиню, що без слова, перестрашена упала на крісло. Тепер став Ґольо перед службою говорити на чесну невинну ґрафиню такі погані річи, що всї паленїли з сорому. Опісля вислав він сейчас до ґрафа гонця з брехливим листом, в котрім представив Ґеновефу невірною, нечесною жінкою. Її саму велїв кинути в найглибше підземелє замку.

Ґольо знав добре вдачу свойого пана. Він знав, що ґраф є вправдї дуже благородний, справедливий, милосерний і великодушний; але що він при тім всїм не вміє запанувати над своїм поривистим гнївом, дразливістю та ревнивістю. "А однаоднїсїнька склонність, що її не держить ся на поводах«, — думав собі сей лихий чоловік — »є подібна до кільця в носї медведя. Можна його ним вести, куди хочеть ся«. Отже числив на се, що ґраф у першім приступі гнїву дасть приказ убити ґрафиню.

2. Ґеновефа в тюрмі.

Вежа, що була призначена на вязницю, була найстрашнїйшою вежею в замку. Ґеновефа не могла нїколи подумати про неї без жаху й широ співчувала з нещасними вязнями, що були там замкнені. А тепер кинено її саму до найглубшого льоху сеї вежі. Було там зимно, темно й страшно, як у гробі. Мури були чорні, а всюди спливала зелена вогкість. Підлога була вимощена червоною цеглою. Нїколи не заглядало там сонце або привітний місяць. А тая смужка сьвітла, що вдирала ся сюди крізь малесеньке, закратоване віконце, вистарчала хиба на се, щоб стали видні страхітя сеї нори. Дріжачи від страху й приголомшена болем та журбою, сидїла Ґеновефа на леговищи з соломи. Коло неї стояв глиняний збанок з водою, а дрібка простого, чорного хлїба була її цїлою поживою.

Епископ Гільдольф в каплиці, в котрій Зіґфрід причащав ся перед своєю виправою проти Маврів.

Та як тільки прийшла вона троха до себе після першого переляку та болю, зложила руки, глянула до неба й стала молити ся, проливаючи гіркі сльози:

»Отче Небесний! Сиджу ту глибоко під землею і споглядаю до Тебе. Всї мене тепер опустили. Нїкого не маю кромі Тебе. Нїяке милосерне око не глядить на моє горе. Мойого голосу не почує нїяке людське ухо. Але Ти бачиш мої сльози; Ти чуєш мій зойк! Так Ти є всюди. Ти є також і тут, в сьому темному місцї. Мій батько й моя мати не знають нїчого про мене, а мій муж далеко. Мої щирі приятелї не можуть менї помочи. Але Твоє рамя всесильне. Ти можеш відчинити браму моєї тюрми. Змилосерди ся наді мною, найлїпший Отче!«

З невпинного плачу поробили ся їй з часом на очах і лицях рани. Та нераз сидїла вона мов божевільна з жури і не плакала навіть. »Якжеж щасливі« — говорила вона — »хочби й найбіднїйші люди в порівнаню зі мною! Вони хоч бачать гарне, синє небо й любі, зелені луги. Чиж не лїпше, щоби я була не ґрафинею, а денною зарібницею або пастушкою? Всьо менї забрали й я не маю вже нїчого! Але« — говорила вона дальше, а сльози плили їй на ново — »Ти ще є, мій Боже! Будь же моїм сонцем! І як тільки Тебе згадаю, то менї стає так ясно на души, а моє горем зморожене серце розпливаєть ся знова в сльозах!« І се успокоювало її. »І коли Ти, Боже« — думала вона — »велїв менї дістати ся до вязницї, то мусить се бути добре для мене. Бо Ти посилаєш терпіня тільки з любови. Під нещастєм скриваєть ся щастє й благословенє — так само, як Твоя рука скрила під гіркою й твердою шкаралущею деяких овочів солодке зерно. Тому й я хочу знести се горе, зіслане Твоєю батьківською рукою, терпеливо. Тільки з Тобою хочу говорити й жалувати ся на мойого гонителя. Ти так хочеш — чини зі мною по Твоїй волї, тільки дай менї Свою ласку. Проти Твоєї волї не обидить мене нїхто анї на волосину«.

Така молитва успокоїла її дуже. Їй немов здавало ся, що якийсь голос говорить їй в души: »Бодри ся, Ґеновефо! Ти мусиш ще богато перетерпіти, але з усїх сих терпінь виратує тебе Господь. Ти тепер вправдї в очах людий злочинниця, але твоя невинність засіяє колись яснїйше сонця«.

3. Ґеновефа стає в тюрмі материю.

Ґеновефа сиділа в тюрмі кілька місяців. Весь той час не приходив до неї ніхто кромі Ґоля, що безнастанно повтаряв їй свої безстидні просьби й тільки під сим услівєм обіцяв їй привернене чести й освободжене з вязниці. Але Ґеновефа сказала до сього: »Ліпше уходити перед людьми за нечесну, чим бути нею в ділї. Ліпше загинути в сїй тюрмі, чим злочином видвигнути ся на царский престіл«.

Терпіня її ставали тим часом все більші. Незабаром після відїзду мужа впевнила ся вона в радісній новинї, що стане матїрю. Ся хвиля й прийшла і вона стала матїрю сина. »Дитиночко люба!" — сказала вона й тулила його дріжучими руками до себе. — »Так ти вже тут! І в сьому страшному місцї довелось тобі побачити сьвіт! А твоя бідна мама не має навіть пеленочки, щоби тебе сповити. Ніхто не подасть менї й ложки теплої страви — якжеж я, така хора й знеможена можу тебе вигодувати! В сїй страшній тюрмі нема навіть иншого місця, тебе положити, кромі гнилої соломи й зимного, твердого каменя. Під сим темним, вогким склепінєм, з якого все капає вода, мусиш хиба з зимна згинути. Немилосерне камінє! Чогож ти зрошуєш мою дитинку холодною водою? Чиж ти так без серця, як і люди? Та нї — простїть менї! Ви, нїмі мури, маєте більше чутя; ви можете дивити ся на горе моє і моєї дитини і сумуєте й плачете зі мною«.

Опісля знесла вона очи до неба, підняла дитинку в гору й промовила, заливаючи ся слозами: »Боже, Ти дарував менї сю дитину! Нехай же вона й буде зовсїм Тобі посьвячена! Се Твоя ласка! Ся дитинка належить до Тебе! Не можу я віднести її до Твойого сьвятого храму. Але Ти є і тут присутний — а де є Ти, там є й Твоя сьвятиня. Тут немає нїкого, щоб подержав її до хресту, немає сьвященика, щоб пригадав батькови і кумам їх обовязки. Отже я, сама мати, заступлю ту сьвященика, батька й кумів. Обіцяю Тобі ту торжественно, Боже, що як Ти позволиш менї й моїй дитинї довше жити, то я виховаю сього хлопця у сьвятій вірі в Тебе, Отче, в Твойого Сина й Духа, у сьвятій любови до Тебе й усїх людий і що я буду

иого хоронити від злого як дорогий мені повірений жемчуг, щоби колись я могла Тобі його віддати без гріховної змази і здати з того перед Тобою рахунок«. І ще довго молила ся вона тихцем, а опісля взяла начинє з водою, охрестила дитину й назвала його Гореславом. »Бо« — сказала вона — »у горю і сльозах прийшов ти на сьвіт. Отже Гореслав нехай буде твоє імя«.

Опісля завинула вона дитину в свою запаску й положила її на лоно. »Так — промовила вона — моє лоно нехай буде тобі колискою«. А потім подивила ся з жалем на кусень твердого, чорного хліба, що лежав коло неї і говорила: »Отсе, бідна дитинко, отсе має бути на будуче твоя пожива! Вона тверда й проста і вистарчає ледви для мене самої; але не жури ся, сльози твоєї матери змягчать його, а при божій помочи буде його досить для мене і для тебе«. Вона розтирала твердий хліб дрібонько й живила ним дитину.

Коли раз дитина спала собі безжурно на її лоні, похилила ся вона над сином і зітхнула: »Боже, поглянь на отсе немовлятко! Таж цьвітка стратила би тут, серед сеї темряви й холоду красу й барву і зівяла би та зблїдла без сонця й тепла! Якжеж може моя дитина, така ніжненька цьвітина, рости тут? Боже, не дай їй так марне загибати! Як я її люблю, як радо віддалаб я за неї своє житє! Але Ти любиш його ще більше від мене; Ти любиш мене і всїх людий більше, чим мати дитину. Так, — додала вона зворушеним голосом — таж Ти сам сказав: І колиб мати могла забути свою дитину, то Я таки тебе не забуду«.

Ґеновефа сказала се голосно, а від того пробудила ся дитина й засьміяла ся любо уперве до матери. »І ти сьмієш ся, дитиночко?« — промовила вона й притиснула його до серця. — »Ти не зважаєш на страховища сього місця? Так сьмій ся! Твій усьміх говорить мені більше, чим тисячі слів. Ти немов говориш мені: мамо, не плач і будь весела! Ти є вправді бідний, але Бог є богатий. Ти є безпомічний, але в Бозї маєш могутню охорону. Ти мене любиш дуже, але Бог любить мене й тебе ще більше. Так, сьмій ся тільки, люба дитинко, сьмій ся! Як ти сьмієш ся, не може твоя мама плакати!«

Непохитність Ґеновефи у вязниці.

По кількох днях прийшов Ґольо знова. З диким, зміненим лицем підступив він до неї. »Вже досить менї сього«! — сказав він. — »Коли ви вже хочете остати глупою й не думаєте покинути своєї примховатої чесноти, так хоч змилосердїть ся над дитиною. Бо коли ви не схочете жити по моїй волї, то мусите — скарай мене, Боже — умерти, а з вами й дитина-«

Ґеновефа відповіла спокійно й без боязни: »Лїпше тисяч раз умерти, як згодити ся на таке, чого я мусїла би соромити ся опісля перед Богом, мужем і всїми добрими людьми«. Ґольо поглянув на неї скаженим зором, відвернув ся гнївно й затріснув за собою зелїзні двері з такою лютою силою, що аж задріжала вязниця в основах, а громовий гук котив ся ще довго по склеплених підземелях.

4. Ґеновефу звіщають про близку смерть.

О півночи застукав хтось нечайно до малого віконця в тюрмі. »Люба ґрафине, не спите ще?« — кликав якийсь тихий плачливий голос. — »Що я вам маю сказати! Боже, Боже! Не можу й говорити за сльозами! Ах, той безбожний Ґольо! Коби його Бог покарав і кинув на саме дно пекла — того проклятника!«

— »Хтож ти є?« — запитала Ґеновефа, встала й підійшла до крати.

— »Донька вязничного сторожа!« — відповів голос. — »Тямите? Я Берта, що вже так довго хорую, тая сама, котрій ви підчас недуги зробили тільки добра. Я вас так люблю, отже й хотїлаб конче виявити вам свою вдяку. Але щож! Приношу вам страшну вістку: ви умрете ще сеї ночи. Така воля ґрафа, бо він думає, що ви справдї така погана злочинниця, як се представив йому Ґольо. Нинї дістав він лист від ґрафа. Кати вже замовлені. Вони мають відрубати вам голову. Се зовсїм певне. Я сама чула, як Ґольо умовляв ся з ними. І ваша дитина має умерти, бо ґраф не хоче її признати своїм сином. Страх не давав менї спокою, я не могла сеї ночи й ока замкнути. Як тільки всьо заснуло, зволїкла ся я з свойого ліжка й попробувала добити ся до вас. Бо і я не могла би жити, колиб ще

раз не поговорила з вами, не попращала ся й не подякувала вам ще раз за вашу любов до мене. Коли ви маєте ще що розпорядити або що небудь лежить вам на серці, то повірте се мені, щоби всі ваші тайни не пійшли до гробу і щоби колись я могла посьвідчити вашу невинність«.

Ґеновефа настрашила ся дуже й довго не могла видобути слова з переляку. Вкінці сказала вона: »Люба дитино! Будь ласка, принеси мені сьвітло, папір, перо і чорнило«. Дівчина принесла се, а Ґеновефа почала писати. А що там не було ані стола, ані крісла, то написала вона на підлозі такий лист:

»Найдорожший мужу! Лежачи оттут, на зимній підлозі моєї тюрми, пишу ще до Тебе. Коли Ти будеш читати сей лист, то вже ся рука, що його пише, буде лежати давно в гробі. За кілька годин стану перед Найвисшим Судією. Я засуджена на смерть яко злочинниця. Та Бог сьвідком, що вмираю невинно; в сьому вповняю Тебе перед Його сьвятим лицем і на порозі вічности. Вір мені, я не сходжу з ложа з сього сьвіта.

Найлїпший мужу! Мені тільки Тебе жаль. Знаю, що Тебе мусїли страшно обманути, бо Ти не казав би інакше убивати Твою дитину й Твою Ґеновефу. Але як Ти колись пізнаєш обман, то не жури ся сим надто! Таж Ти любив мене все і Ти не винен моєї смерти. Така вже воля Господа.

Та благай Бога, щоби Тобі простив Твою полкість. Не суди нікого, заки Ти його не вислухав. Нехай сей за скорий суд буде вже й послїдний у Тебе. Направ се одиноке лихе дїло — хоч як мало Ти тут завинив — тисяч добрими дїлами. Се є найлїпше, що можеш ще зробити. Сумувати й мучити себе — не поможе вже нїчого. А опісля подумай також, що є небо. Там побачиш знова свою Ґеновефу, там переконаєш ся про її невинність і вірність, там побачиш уперве свойого сина, котрого Ти тут навіть не видів. Там не розлучать нас уже лихі люди.

Та менї лишило ся вже мало хвиль на землї. А я хотїла би ще дуже сповнити свої останні обовязки. Отже я дякую Тобі ще за любов, яку Ти менї виявляв у лїпших часах. Возьму любов до Тебе з собою в могилу.

Займи ся моїми добрими родичами. Будь їм добрим сином. Бо я не можу вже до них написати — моя година близка.

Але скажи їм Ти, що я не є злочинниця, що я умерла невинно, що я в годині скону ще про них думала, що я дякую їм сердечно за всьо, що вони для мене зробили.

Ґоля, бідного, засліпленого — не вбивай у своїм гніві. Прости йому, як і я йому прощаю. Чуєш? Прошу Тебе о се. Не хочу ніякої злости брати з собою у вічність і задля мене не повинна поплисти ані капля крови.

Добрий, невинно вбитий Драко був одним із найчеснійших Твоїх слуг. Дбай про вдову, що остала по нім, і будь батьком його бідним сиротам. Ти йому се винен; бо його привязане до Тебе було властиво причиною його смерти. Він умер за Тебе. Також не забудь заявити публично й торжественно, що він невинен.

Добру дівчину Берту, що передає Тобі сей лист, нагороди. Вона одна була мені вірна, хоч усьо було проти мене, чи радше з боязни перед Ґольом ніхто не важив ся обстати за мною.

Своїм підданим будь лагідним паном. Не накладай на них надто великих тягарів. Старай ся про се, щоби вони мали справедливих урядників, гідних сьвященників і добрих лікарів. Вислухай сам кождого, хто має якусь скаргу або має пожалувати ся на свою біду. Передовсім будь щедрий для убогих. Я гадала стати матірю для Твоїх підданих і зробити їм ще богато добра. Зроби се за мене. Ти маєш тепер подвійний обовязок бути їм батьком.

А тепер прощай в останнє. Не сумуй надто за мною, мій любійший мужу! Я рідко вмираю; бо коротке й повне плачу се житє. Бог змилуєть ся над моєю грішною душею. Ще раз прощай і моли ся за мене. Я вмираю з примиренним, повним любови серцем і остаю ще й в годині смерти — Твоєю вірною подругою Ґеновефою«.

Сей лист писала Ґеновефа серед рясних сліз. Чорнило й сльози сплили ся так разом, що письмо ледви можна було прочитати. Опісля дала вона лист дівчині й сказала: »Заховай сей лист як дорогоцінність і не показуй його нікому. А як мій муж верне з війни, передай йому його до власних рук«. А вкінці здіймила Ґеновефа з шиї шнур жемчугів та промовила: »Сї жемчуги, люба дитино, возьми собі за твої милосерні сльози.

Вони були моєю весільною оздобою і я не скидала їх з того часу майже ніколи з шиї. Нехай вони стануть тепер твоїм приданим. Вони варті кілька тисячів золотих. Але коли ти стала богата, не вір нічому на землї. Памятай, що сї жемчуги носила твоя ґрафиня на сїй шиї, яку незабаром перетне меч. Учи ся з моєї долї, що не можна числити навіть на найлїпших людий. От і я нїколи не подумалаб, що сей, котрий подарував менї отсї жемчуги як окрасу на шию, велить колись відрубати сю саму шию. Тому здай ся тільки на Бога. А тепер іди вже і будь побожна й добра. Я мушу ще своє серце звернути до Бога й приготовити ся до вічности. Пращай!«

5. Ґеновефу ведуть на страченє.

Ледви дївчина відійшла, затріщала зелїзна брама й отворила ся з лоскотом, а в тюрму увійшло двоє закутих в сталь людий. Один з них держав палаючий смолоскип, а другий ніс в руцї величезний меч. Ґеновефа клякла із дитиною й стала молити ся. Оба прибувші глядїли не без здивованя на її блїде, знищене лице й на любеньке дитятко, яке вона зрошувала сльозами. »Встань, Ґеновефо« — промовив чоловік з мечем, котрого Ґольо наймив за ката, зухвало шорстким голосом — »бери свою дитину й ходи з нами!« Ґеновефа скрикнула: »Боже змилуй ся надї мною — я в Твоїй опіцї!« — встала й пійшла за ними. Дорога вела довгим, підземним коритарем, що, здавало ся, не мав кінця. Чоловік із смолоскипом ішов наперед, другий з мечем за ним, а великий, кудлатий пес біг на кінцї.

Вкінцї прийшли вони до великих, желїзних дверий. Чоловік, що йшов наперед встромив в них ключ і згасив смолоскип. Двері отворили ся і вони знайшли ся на вільному воздусї, недалеко великого лїса. Небо було засїяне зірками. Місяць клонив ся до заходу. Зимний вітер віяв, бо се була осїнь. Жаден з товаришів Ґеновефи не промовив нї слова. Вони завели її далеко-далеко в лїс, аж прийшли на свобідну поляну, окружену високими ялицями, похмурими вязами та дріжачими осиками. Тепер промовив чоловік з мечем: »Пристань, Ґеновефо, і клякай!« Ґеновефа клякла. »А тепер давай сюди дитину, а ти,

Ґольо у пастухів.

Гайнц, завяжи їй очи!« — говорив він дальше, витягнув з піхви меч, підніс його і вхопив дитину заруку. Але Ґеновефа притиснула дитину кріпко до себе, глянула на небо й закричала голосно: »Боже, нехай я умру — ратуй тільки мою дитину!«

— »Не панькай ся!« — сказав немилосерний чоловік. — »Що мусить бути, се мусить бути! Давай тут!«

Але Ґеновефа стала кричати з плачем: »Мої дорогенькі! Чиж се можливе, щоб ви убивали сю бідну, невинну дитину? Щож воно завинило? Кому воно зробило що злого? Убийте мене! Я вмру радо! Гляньте, ось моя шия- Тільки даруйте житє моїй любій дитині! Занесіть її до моїх родичів. Або як не хочете, то позвольте мені жити не для мене, а для моєї дитини. Я не покину ціле житє сього ліса і ніколи не пійду між людий, щоби Ґольо не довідав ся, що ви мене пощадили. Дивіть ся, я, ваша пані й ґрафиня, паду перед вами з благанєм на коліна. Таж ви знаєте, що я невинна! Певно будете колись того жалувати, що ви тепер не зважали на мої сльози! Будьте милосерні для мене, а й Бог буде колись для вас милосерний! Нехай вас дочасна нагорода не поведе до злого діла, бо за се жде вас вічна кара. Бійте ся більше Бога, чим людий. Або чи може хочете висше почитати Ґоля, чим Бога? Не проливайте невинної крови, бо кров невинних кричить до неба о пімсту і убийник не знайде вже спокою«.

— »Я сповняю тільки приказ« — сказав чоловік з мечем. — »А чи се справедливе, чи ні, нехай за се відповідає Ґольо й ґраф«.

Але Ґеновефа благала дальше: »Погляньте тільки на небо. Бачите там місяць? Дивіть, він ховаєть ся поза ялиці, якби не хотів глядіти на се, що ви задумуєте зробити. Чи видите, як кріваво він заходить? І кілько разів колись глянете на нього, почуєте від нього обжалуванє за невинно пролиту кров. Хочби він навіть стояв високо на небі й здавав ся всім людям ясним, то вам буде він видавати ся червоний як кров. Чи чуєте? Зриваєть ся вітер. Як таємно шумлять дерева і як голосно дріжить листє! Ціла природа бурить ся на вид убійства невинности! Бачите там у горі зьвізди? Тисяч очима глядить на вас небо. Чиж ви можете під Божим небом сповнити такий зло-

чин? Подумайте, що там високо під зьвіздами є Бог, перед котрого лицем мусите колись стати. Боже, Батьку вдів і сиріт, змягчи серце сих людий, що мають також жінки й діти! Здержи їх рамя, щоби вони пощадили нещасну матір і маленьке дитятко і щоби вони не брали на свою душу крівавої вини!«

Гайнц, що досї все мовчав, отер собі сльозу й промовив:— »Слухай, менї рветь ся серце! Лишім її! Як хочеш конче пролити кров, то вбий радше свій меч Ґольови в грудь! Він є злочинник; але вона робила в своїм житю хиба добро. Згадай тільки, кілько то добродійств одержав ти від неї в останній своїй недузї«.

»Вона мусить умерти!« — відповів тамтой — він звав ся Кунц. — »Ту нїчо не поможе, любий Гайнце! І менї жаль її, хоч як тверде серце в мене, але коли ми її лишимо при житю, мусимо ми оба вмерти. А їй се й так не поможе. Таж Ґольо буде вміти її ще знайти. До того мусимо йому принести її очи на знак, що ми її стратили«.

»А таки лишимо її при житю!« — сказав Гайнц. — Таж ми можемо так зробити: нехай вона присягне, що не вийде нїколи з сього лїса, а Ґольови принесемо очи свойого пса, що прибіг за нами. Певно лиха совість не дозволить йому так дуже приглядати ся їм і він не пізнає обману. Та тобі, здаєть ся, тяжко убивати пса? Подумай тільки, Кунце, чиж наша люба ґрафиня й наш молодий ґраф не варті більше, як — Господи прости менї — твій пес? Кунце, не будь же нелюдом!«

— »Та я не є ним!« — відповів Кунц. — »Один Бог знає, що ще нїколи не приходив менї так тяжко мій уряд. Але Ґольо буде скаженїти, як не виконаємо його приказів«.

— »Що менї там Ґольо!« — сказав Гайнц. — »Виратувати житє невинному, се без сумнїву добре дїло. А чи скорше, чи пізнїйше, принесе воно добрі плоди«.

Кунц сказав вкінци: »Нехай буде! Попробуємо!« Він провів тепер Ґеновефі страшну присягу, що вона цїле житє не вийде з сього лїса, а Ґеновефа мусїла повтаряти за ним кожде слово. А також Гайнц мусїв присягнути на меч, що не скаже про неї нікому й словечка і не буде нїколи навідувати ся до неї. Щоби бути вже зовсїм безпечним, завели її Кунц і Гайнц ще кілька

Ґеновефа викликує милосердє у Ґрімоальда і Бенона, коли вони мали убити її сина Гореслава.

миль горами й долами в глибину ліса там, де людська нога ще не ступила. Тут впала вкінци Ґеновефа з дитиною, що її несла на руках, без сили під ялицею. А тамті полишили її так і відійшли. Тільки Гайнц обернув ся ще раз і втираючи сльози, сказав: »Коби лиш Бог змилував ся над нею й над її дитиною! Бо коли Бог не буде для неї більше милосерний, чим люди, тоді шкода цілої роботи!«

Коли вони оба повернули до замку, сидів Ґольо в розпуці й опер голову на руки. »Оттут приносимо очи!« — сказав Кунц, стоячи при дверах і показуючи очи пса на долоні. »Я не хочу дивити ся на них!« — скричав Ґольо страшним голосом і вхопив за шаблюку. — »А як мені котрий з вас поважить ся хочби тільки назвати її імя, то порубаю його отсею шаблюкою! Геть мені з очий і не показуйте ся мені ніколи на очи!«

— »Дивне диво!« — говорив опісля Ґольо сам до себе. — »Ще недавно здавала ся мені пімста на Ґеновефі така солодка — а тепер гадка про се є для мене так страшенно гірка, що я дав би собі вточити крови, аби тільки всьо тоє назад відстало ся. Бо хто пійде за голосом своєї пристрасти — той мусить того опісля жалувати!«

6. Ґеновефу й її синка ратує від голодової смерти ланя.

Ґеновефа лежала довго без памяти під ялицею. Коли прийшла до себе, побачила себе самітною серед глухого бору. Тим часом покрило ся небо хмарами. Стало зовсім темно. Страшна буря зашуміла деревами. На дереві над нею закричала сова, а недалеко завив вовк. Вона дріжала від страху мов листочок.

»Боже, Боже!« — шепотіла вона. — Який ляк обіймає мене! Та Ти, милий Боже, Ти і тут зі мною. Тобі ніч днем. Ти бачиш мене. Де нема нікого з людий, там є Ти. Ти ніколи не опускаєш тих, що уповають на Тебе. Ти спас мене й мою дитину з рук людий — безконечна дяка Тобі за се! Ти не даш нам згинути від диких зьвірят. На Тебе покладаю ся й не бою ся нічого!«

Вона сіла з дитиною на руках під деревом, вдивила ся з тихими сльозами в небо і ждала, аж стало днїти. Але ранок

приніс їй нову журу. Був се похмурий осінний день. Всьо довкола оповите імлою було якесь страшне й дике. Довкруги себе бачила вона тільки нагі скали, терне й густі корчі, а тільки тут й там виставали смереки й ялиці. Холодний вітер переймав дрожію аж до кости, а до того став ще падати дощ і сніг. Ґеновефа перемерзла зовсім, а дитина стала з зимна й голоду голосно плакати. Вона стала пильно шукати якого дуплавого дерева, де могла би схоронити ся і диких овочів, щоби поживитись. Але ніде не було сухого місця, а на безлистих корчах не полишилось і ягідки. Тоді вона вигребала із замерзлої землї своїми ніжними пальцями кілька корінчиків — а сніг довкола зачервонів ся від її крови! Сї корінчики розжувала вона й дала їх дитинї їсти.

Опісля пійшла вона з дитятком на руках просто перед себе, хоч як була втомлена, а довкола лютувала негода. Перейшла так кілька стрімких горбів і побачила нараз у стіп спадистої скелї невеличку, привітну долину, заслонену деревами й кущами. Ґеновефа зійшла на долину. В скалї, густо порослій ялицями, відкрила вона під звислючим галузєм отвір, що був входом до печери, яка могла вигідно помістити двоє або й троє людий. Недалеко відси випливало із скали чисте як хрусталь жерело. При жерелї росло кілька яблінок, та на них виднїли тільки останки зівялого листя, а не було там нї одного яблочка. І гарбузове бадилє ялило ся по скелї в гору; та його листє вже зіскло, а овочі були що правда великі й гарно жовті, одначе зовсім зігнилі й не до ужитку.

Ґеновефа увійшла з дитиною до печери. Тут знайшла вона вкінци захист перед дощем і вітром. Та все ще дрожала вона від зимна. Було саме полудне. Голод мучив її страшенно, а й дитина стала знова з голоду плакати й кричати. Тоді Ґеновефа клякла в печері, положила дитину перед себе на землю, зложила руки й дивлячи ся через отвір на небо, стала молити ся: »Ти, добрий Отче на небі! Споглянь на сльози матери й на її дитинку, що марне загибає! Таж Ти живиш навіть у люту зиму круків, що там лїтають кругом високої скелї. Ти не забуваєш навіть на хробачка, що лїзе по каміню, й позволяєш йому знайти хоч стеблину зеленого моху. Тому Ти мо-

жеш мене й мою дитину удержати тут в сій пущі й добути з каміня хліба. Ти недаш нам загинути; Ти позволив нам найти мешканє; Ти й подбаєш про нашу поживу!«

Ще не скінчила вона молитви, як хмари розділили ся, а споміж них виглянуло ясне сонічко та огріло печеру. Нараз зашуміло щось по сухім листю і перед Ґеновефою станула ланя, яка наближила ся ласкаво до ґрафині, бо в сій безлюдній околиці не стрічала вона ще людий. Печера була її звичайним мешканєм. Ґеновефа перелякала ся зразу лані, але незабаром успокоїла ся вона й стала гладити звірятко, якому се подобало ся очевидно. Тепер прийшла Ґеновефі гадка поживити себе й дитину молоком лані. Вона приложила дитину до лані, а дитина стала жадібно ссати. Ланя не боронила ся, бо як раз вовк позаїдав її маленькі й надмір молока мучив її. Опісля завинула Ґеновефа дитину, що схотіла спати в частину свойого одягу й положила її в найдогіднійшім місці печери.

Що йно тепер подумала вона про себе. Вона вийшла з печери, назбирала ґарбузів, розкроїла кождий з них острим кремінцем на двоє й вимила в жерелі. Коли вона вернула, ланя положила ся в печері. Ґеновефа дала їй сьвіжого зіля, назбираного коло жерела. Ланя встала і стала їсти їй з руки, а опісля полизала її, немовби хотіла подякувати їй за се. Тепер спробувала Ґеновефа подоїти ланю. Зьвіря стояло спокійно й Ґеновефа наповнила кілька гарбузяних мисчинок сьвіжим молоком. Опісля впала вона на коліна і ліднісши мисчину повну сьвіжого молока в гору, стала молитись із сльозами: »Мій Боже! Прийми мої сльози як подяку за Твою ласкаву доброту. Бо справді, се молоко — то Твій дар! Ти велів із сеї скали витриснути жерелови мені на поживу! Ти так дав, що якась пташина загубила в сій глуші зернятко гарбуза яке якийсь пустельник, який може мешкав у сій печері, посадив тут і сей гарбуз і сї яблінки при жерелї. Ти подбав про се, щоби мені не бракло начиня приняти Твій дар. Ти повів мої кроки до сеї печери, де я знайшла отсе добре зьвіря. І тепер не згину вже ані я, ані моя дитина. Тепер уже можу сьміло заглянути в очи холодній зимі, бо Ти будеш зі мною!«

Вона напила ся тепер молока, а сльози вдячности скотили ся по її лиці. »Що за чудовий напій!« — сказала вона. — »Так не смакувала мені ще ніяка страва. Мій Боже! Як я не знала правдивої ціни сьому напиткови при столї моїх родичів! Прости менї, що я Тобі колись була так мало вдячна; прости, що я зробила так мало добра убогим! Алеж бо я й ніколи не знала, яка то страшна мука голод! Справдї, неодному бідоласї моглиб богаті невеличким коштом принести велике покріплене!«

Коли вона поживила ся молоком і ще раз подякувала за се Богу, вийшла з печери та стала рвати довкола мягонький мох і носити його запаскою до печери. Там урядила вона собі й дитинї вигідну постїль. Опісля позгинала сильне густе галузє смерек, що звисало над входом печери, і ще більше захистила так своє мешканє від вітру. Густе галузє закрило тепер вхід мов зелена заслона, а в печері настав милий півсумерк. Теплий віддих ланї огрівав печеру любо.

Ґеновефа, втомлена працею, а ще більше пригодами сього дня, сїла на скальний відлом, що находив ся в печері і був мовби умисне сотворений на сидженє. Тепер стало їй легше на серцї. Вона дякувала Богу щиро, що виратував її з тюрми й дав їй певний захист перед Ґольом. Що правда, подумала вона й про се, що їй прийдеть ся тут богато перетерпіти. Але вона пригадала собі божественного Спасителя, котрий радо приняв свій хрест і умер на ньому. Вона знайшла два патички, один довший, а другий коротший, зробила з них хрест і так промовила до нього: »Мій божественний Спасителю, що з любови до мене й усїх людий умер на хрестї! Сей Твій знак хочу все мати перед очима. Все буде він нагадувати менї Твою любов. З тобою хочу зачати моє пустельниче житє в сїй глуші. Моє терпінє є тепер моїм хрестом. Я хочу терпеливо взяти його на себе й усе молити ся, як Ти: Отче, нехай буде Твоя воля, а не моя! Се моє терпінє мусить колись скінчити ся, а тодї надійде хвиля, коли я буду могла сказати з Тобою: Сповнило ся!«

Після сеї молитви поставила вона хрест у невеличкім заглубленю в печері так, щоби він все впадав в очи, положила

ся на постіль у моху й лагідний сон замкнув її очи — перший раз по довгім часї.

7. Просте житє Ґеновефи у пущі.

Від тепер жила Ґеновефа в сїй глуші як правдива пустельниця. Зима минула, прийшла весна й лїто, минули й вони і знова настала зима, а нїчого цїкавого не пригодило ся. Коли Ґеновефа сидїла так лїтом у горячий південь між нїмими скалами й деревами і не чула довкруги нїчого кромі краканя круків або кованя дятлїв; коли у страшну осїнну ніч стояв зимний місяць високо на небі й осьвічував самітну долину; коли вона зимою глядїла із своєї печери на безмежні купи снїгу, в якому видно було тільки слїди диких зьвірят: тодї мучила її сердечна туга за родичами, за мужем або хочби й за лицем якої небудь людини. »Якжеж щасливі« — зітхала вона нераз — »суть люди, що живуть у сусїдстві з собою, розмовляють один з другим і можуть подїлити ся взаїмно своєю радістю й своїм горем! І які вони нерозумні, що так часто не зважають на се солодке щастє й затроюють собі взаїмно се житє!« Але незабаром заспокоювала вона себе й говорила: »Боже, щастє бути з Тобою є безконечно солодше від побуту між людьми! Бо коли ми навіть далеко від людий, то все таки Ти є так близько коло нас — у глухій пущі й у тихій півночи. Що за щастє, що ми можемо говорити з Тобою кождої хвилї! Ти найщирійший приятель нашої душі!« Вона привикла так усе приставати з Богом і розмовляти з Ним духом, що на сїй приязній, щирій розмові минали їй години мов хвилини.

Хоч плеканє дитини, копанє корінчиків і збиранє ріжних лїсових овочів забирало їй богато часу, то все таки мусїла вона неодну годину пересидїти так, без працї.

Тодї говорила вона: »Колиб я так мала хоч голку й нитки, то як приємно миналиб менї тут хвилї! Люди нарікають так часто на працю; а без працї стає житє таке сумне й нудне і найтяжша робота є солодка супроти бездїльства«.

Часом огортала її туга за доброю книжкою. »Кілько то годин« — говорила вона — »моглаб я провести на читаню й

Ангел потїшає Ґеновефу образом Розпятого.

научити ся чогось! Та Твої діла, Господи, кругом мене суть також книгою, яку Ти сам написав«. І вона стала від тепер приглядати ся пильнійше Божим ділам і маленька цьвітина, гарний хрущик, пестрий мотиль справляли їй невимовну приємність, як що тільки могла вона на них відкрити сліди доброти й премудрости Господа. А великою потіхою для неї було се, що Христос брав так богато своїх порівнань із таких самих предметів, які її тепер окружали.

Коли сонце засіяло знова з весною так любо й привітно в її печері, тоді говорила вона з утіхою: »Милий Боже! Твоє сонце є для мене гарним образом Твоєї доброти. Бо Христос, Твій Син, сказав: Небесний Отець каже свойому сонцю сходити над добрими і злими. — Моя любов до людий рівна тому сонцю. І своїм ворогам чинилаб я добро, якби я тільки могла«.

Коли журá о житеві потреби давила її і сум обняв її серце, тоді вона, почувши одного гарного ранка веселий спів пташок, сказала: »Ви такі веселі й безжурні й щебечете так любо, ви, малі, кохані сотворіня! Чогож я маю бути сумна? Таж Ісус не хоче сього коли каже: Погляньте тільки на піднебесні птиці! Вони анї не сіють, анї не жнуть, анї не збирають у стодоли, а таки ваш небесний Отець живить їх. Чиж ви не значите більше від них? — Так, мій Боже! Ти любиш мене більше, чим усі ті птиці; отже я й повинна бути значно веселійша, чим усі вони, я повинна співати з радости й не журити ся, як тепер ніхто для мене анї не сіє, анї не жне, анї не звезе снопів у шпихлірі«.

Коли гляділа на цьвітки, що пестрими барвами украшали її долинку, говорила вона: »І ви є менї певним сьвідоцтвом, що Господь не забуває на мене, як от на тую незабудьку. Про такі цьвіти говорив Христос: Глядіть на пільні цьвітки! Вони анї не працюють, анї не ткають. Та все таки кажу я вам: Навіть Соломон у всій своїй пишноті не був так гарно одягнений, як одна з них. Колиж Бог убирає так гарно траву на полї, чиж не мав би Він сього зробити тим більше вам, ви маловіри? — Отже я не буду вже більше малодушна і хоч не можу

тепер анї шити анї ткати, не буду мучити себе журою о моє убранє«.

Коли в лїтню пору ставало в її долинї душно й горячо, а вона спрагнена приходило до свойого жерела, черпала й пила сьвіжу воду, говорила вона часто: »Чим се жерело є для моїх спечених уст, тим є Твоя наука, Твій дух, Боже, для моєї душі. Таж Ти сам говориш: Хто має спрагу, сей нехай прийде до мене і пє. Вода, що її дам йому, стане в ньому жерелом, що все пливе аж у вічне житє. — Так, отсе внутрішне житєве жерело само покріпляє мене потїхою, як раз тепер, коли менї відібрано всяку людську потїху й вирвано всї радощі пожитя з другами«.

Часто, коли вона глядїла на величезні скелї, що замикали її долину і вже тисячі лїт стояли тут непорушно мимо вихрів і негоди, приходили їй на гадку слова Ісуса: »Хто чує мої слова, і сповняє їх, того порівнюю із мудрим чоловіком, що побудував дім на скелї. — На Твойому слові побудую своє щастє й воно буде стояти кріпко мов скала«.

Навіть колюче тернє було їй наукою. "Колиб із вас, тернисті ростини можна збирати виноград і инші благородні овочі«, — говорила вона — »булоб се менї дуже мило й певно придалоб ся в сїй пущі. Але мусить бути так, як казав Ісус: З терня годї збирати винограду, а з колючок смоквів. Кожде добре дерево приносить добрі овочі, але лихе дерево приносить лихі овочі. — Отже я хочу бути добрим деревом і творити добро, скільки можу. Нїколи не хочу бути така як тернє, що вміє тільки колоти, а не видає доброго овочу«. Так то сонце, пташки, цьвітки, жерело, скала,, а навіть тернє пригадували їй слова Ісуса й давали богато до думаня.

Та любійша, чим весняне сонїчко, чим цьвітки й пташата, була для неї дитина. Ґеновефа виносила її кождого погідного дня з печери під гарне, синє небо. Коли вона опісля ходила з дитиною на руках по долинї, глядїла на ланю, що пасла ся недалеко у пахучій траві й розмовляла з дитиною нїжними словами; коли дитинка простягала за нею маленькі ручки й усьміхала ся до неї, то їй здавало ся, що сей сьміх украшає цїлу пущу довкола, а всьо довкруги сіяє золотом. Тодї пада-

ла вона часто там, де стояла, на колїна, притискала дитину до груди, споглядала на неї з лагідною усьмішкою материнської любови й говорила: »Боже, якже я маю дякувати Тобі за се, що Ти полишив менї сю дитину! Кілько радости, кілько потїхи, кілько щоденного милого труду подає вона менї у сьому дикому пристановищі! Глянь також і Ти, Небесний Отче, ласкаво на сю дитину і дай їй щасливо рости! Якже спокійно й весело глядять її оченята, яке чисте отсе чоло окружене кучерями, як безжурно спочиває вона тут коло мойого серця! Правду то казав Божественний Спаситель: Коли ви не станете як отсї дїти, то не можете увійти в небесне царство. — Колиб то усї люди були з доброї волї й розумної надуми такі без гордости, зависти, ненависти й инших лихих пристрастий, як отся дитинка в своїй невинности й щасливім незнаню! Тодї малиб ми певно небесне царство в наших серцях; тодї моглиб ми жити на сьому сьвітї так щасливо, як дитина при груди матери«.

Часами будило ся в неї сильне бажанє відвідати церков. »Яке се блаженьство«, — говорила вона — »коли тисячі упадають разом перед Господом на колїна, слухають Божого слова або коли похвальний гимн безчисленної юрби вірних несеть ся побожно до неба! Якби я так могла почути хоч церковний дзвін, то певно менї сталоб легше на серцї! Але цїла пригода, небо надї мною й земля довкруги — суть також Твоєю сьвятинею, Боже, а серце, що бєть ся у самітній пущі й тужить за Тобою, є також Твоїм вівтарем. Отся долина є сьвятинею, що Тобі є посьвячена, а моє серце нехай буде в нїй вівтарем«.

8. Ґеновефа як матїр у пущі.

Як часами під лопухами й тернєм у лїсї виростає прекрасна червона цьвітина, так зацвила тепер для Ґеновефи у її самотї найкрасша споміж усїх радостий. Її люба дитина Гореслав ріс, учив ся ходити, почав лепетїти слова і став справдї прекрасними хлопчиком. Ґеновефа не мала чим у лїсї вдягати дитину. Але одного дня побачила вона малу серну, що її вбив лис і хотїв саме зїсти. Ґеновефа прогнала лиса й забрала теплу шкіру серни щоби з неї зробити Гореславови

одяг. Вона огорнула його шкірою. Але руки й ноги полишили ся все таки ще незакриті й він був подібний у сьому одязї до малого Івана в пустинї, котрого малюють звичайно огорненого в кожу ягнятка. Хоч хлопчик не їв нічого кромі зїля й корінців, молока й води, однак виглядав так сьвіжо й здорово, так гарно й цвитучо, як саме житє.

Ґеновефа, що вже пару лїт не чула слова з уст людини, тїшила ся невимовно, коли почула перші зрозумілі слова дитини; а ще більшої радости зазнала вона, коли хлопчик вимовив уперве виразно вираз: мама. Було се з початком зими. Тепер розмовляла вона з ним цїлими годинами у своїй темній печері. Теплїйшими днями виходила з ним на долину й учила його називати всьо, що тут бачила: від сонця аж до кремінчиків, від високої ялицї аж до низького, вічно зеленого моху. І незабаром могла вона вести з дитиною про се маленькі розмови. Перші проміні розуму, що будив ся у хлопчика, перші іскри дитячої любови, які вона могла завважати у любого сина, наповняли її невимовною радістю, а кождий день приносив їй нові утїхи. І відразу зацвила для неї серед непривітної зими прегарна весна.

З кінцем зими занедужав хлопчина і не міг довший час опускати печери. Але незабаром після перших весняних днів виздоровів він і розцвив ся дальше так гарно, як рожа. Тодї Ґеновефа взяла його за руку й вивела уперве з темної печери на сьвіжий воздух у цьвітисту долину. Велич весняної краси, яку хлопець побачив тепер нараз, зробила на нього величезне вражінє, бо вже й його розум почав будити ся й рости сьвідомість. Зачудований пристанув він і глядів на всьо очима, що в них блестїла радість і здивованє. »Мамо, що се?!« — крикнув він. — "Що я бачу? Аджеж усьо зовсїм инше, як було перед тим — всьо богато красше! Отся долина була ще так недавно біла від снїгу, а тепер вона така зелена, що ялицї супроти неї зовсїм темні. А корчі й дерева, що ще недавно стояли зовсїм нагі й хиба який пожовклий і зсохлий листочок покривав їх, мають тепер так богато-богато нїжних, ясно-зелених листочків. А як любо й тепло сяє тепер сонце! Або й небо — яке воно чудово синє! А тут, коло моїх ніг, бачиш,

що за прегарні, маленькі сотворіня? Які вони білі, жовті, сині!« — »Се цьвіти, люба дитинко« — сказала Ґеновефа. — »От, зірву кілька тобі. Бачиш отсї білі первістки? В серединї вони такі жовтенькі, а дрібненькі, білі листочки довкола червоні по краях. Отсї зовсїм жовті — се козельцї. Понюхай їх! Вони пахнуть так гарно. Отся синя цьвітка — се фіялка. Вона пахне ще красше. Возьми сю китичку — вона твоя і нарви собі ще більше, кілько хочеш«. І хлопець нарвав так богато цьвітів, що й не міг їх обняти своїми малими рученятами.

Ґеновефа завела його опісля у зеленїючі корчі під тїнисті дерева. — »Послухай тільки«, — сказала вона — »не чуєш нїчого?« Хлопець почув перший раз при розбудженій сьвідомости многоголосний спів птахів, котрі гнїздили ся тут безчисленними громадами, не полошені пустими людьми.

— »Ой! скрикнув цїкаво Гореслав. — »Що се звенить так гарно? По всїх корчах і деревах роздають ся тут сотки любих голосів. Ано, погляньмо, що се є!«

Ґеновефа сїла на великий камінь, покритий мягким, зеленим мохом, в тїни кількох молодих буків, взяла хлопця на колїна й посипала довкруги, як се вона робила часто в зимі й у перших днях весни, назбираних зерняток насїня лїсного зїля. І прилетїла до неї цїла гурма птахів — зелений чижик, червоногрудий снїгур, сїрий воробчик, гарна коноплиночка. Всьо се стало пильно збирати насїнє. »Бачиш«, — сказала Ґеновефа — »отсї пташки співають так гарно«. Малий Гореслав аж відходив від себе з радости. »Мої любенькі звіряточка!« — крикнув він. — »То ви співаєте так красно?! Ви вмієте далеко красше співати, чим круки, що так сумно кракали цїлу зиму, але бо ви й гарнїйші від них!«

— »Але скажіть менї, мамо«, — говорив він дальше, чому тепер усюди так гарно? Відки взяло ся тут тільки чудових річий? Бож ви не могли украсити так величаво нашу долинку тодї, як я був недужий. Та й до того ви були все при менї в печері, а й не змоглиб ви зробити чогось подібного«.

»Дитиночко люба!« — відповіла Ґеновефа. — »Я вже говорила тобі що ми маємо на небі такого доброго вітця, Господа Бога, що сотворив сонце, місяць і зьвізди. Отже то

Він зробив се всьо, щоби ми могли сим утїшати ся«. — »Любий, добрий Бог!« — сказав хлопчина. — »Який Він мусить бути зручний, як богато Він уміє!« — Ґеновефа усьміхнула ся на сю дїточу наївність. "Певно" — сказала вона, обіймаючи сина — »колиб ти говорив таке, як будеш старший, неодин назвав би тебе нерозумним і сьміяв би ся над тобою; але хиба тому, що він забув би, як то й він говорив таке саме і як то поволи прийшов він сам до пізнаня«.

На другий день збудив її Гореслав раненько й сказав: "Мамо, а встаньте тільки й ходїть зі мною! Поглянемо, що знова зробив милий Бог«. Ґеновефа усьміхнула ся й пійшла з ним над річку, що плила з жерела долиною. »Диви«, — говорила вона — »в тїни сеї високої скали стоять чорні, колючі кущі тернини. Бачиш, вони мають богато маленьких зелених і білявих кульок. Се суть цьвітові пупінки. А там на соняшнім боцї скали є инші кущі тернини з довшими вже пупінками. Яблінки кругом жерела знаєш уже від давна. Але придиви ся їм тепер добре! Як бачиш, на їх галузях повно тепер великих пупінків. Тепер уважай добре кілька день на отсї пупінки й потім розкажеш менї всьо, що завважаєш«.

В ночи падав тепленький, весняний дощик і зараз розвинуло ся богато листочків і цьвітів на деревах. І ранком падав досить сильний дощ. А як тільки дощ устав, побіг Гореслав у долину, але скоро вернув назад і кричав з радістю: »Мамо, зелені кульочки на тернинї стали тепер біленькими цьвітками! А инші корчі вкрили ся малими яснозеленими листочками, а пупіночки на них стали ще більші. Також і дерева при жерелї повні цьвітів, таких гарних, білих і червоних. Отсе радість. Який же добрий Бог! Ходи лише й подивити ся!« Ґеновефа пійшла з ним. »Бачиш« — говорив він — »отсї прекрасні цьвітки на тернинї? Одні вже розвили ся, а другі ще нерозвинені. От, у сьому пупіночку що йно проглядає червонава краска! Чи Господь Бог не зміг за одну ніч упорати ся з усїми цьвітами?« »Дитиночко«, — відповіла Ґеновефа — »се не коштує Бога нїякого труду. Він міг би всьо виконати в одній хвилинї, бо Він є всемогучий«. »Але скажіть менї«, — говорив хлопчина далї — »як то Бог міг усьо се зробити за одну ніч?« Ґе-

Ґеновефа, котру стара Ґертруда припровадила на ґанок, прислухує ся жалісному співови.

новефа пояснила йому, що Бог бачить у ночи так само, як і за дня, а Гореслав дуже дивував ся тому.

Одного дня сказала Ґеновефа до Гореслава: »Тепер покажу тобі знова щось. Ходи зі мною!« Вона взяла кошичок, що його сплела з прутя, і завела хлопця на соняшне місце між ялицями а скалою, де вже кілька день тому завважала цьвіти суниць і дозріваючі ягідки. Деякі ягідки були вже зовсім дозрілі й червоніли як жар. »Чи се також цьвіти?« — запитав хлопець. "Ні", — сказала Ґеновефа — "се суниці". Вона зірвала кілька найкрасших і промовила: "Ану отвори уста й покушай«. Хлопчина зїв і положив руку на груди із словами: »А то смачне! Чи можу ще більше назбирати?« »Добре« — відповіла Ґеновефа — »назбирай собі й їдж, кілько хочеш, але тільки таких, які суть вже добре червоні. Також можеш наповнити ними цілий отсей кошичок і занести до нашої печери«. І він почав своїми маленькими ручками збирати ягідки й їсти. »Який же добрий Бог«, — сказав він — »коли подає нам сам смачні річи!« »Отже й подякуй Йому за се!« — відповіла Ґеновефа. Гореслав глянув блискучими очима в гарне, синє небо, поцілував свою руку й посилаючи поцілуй до неба, крикнув, як міг найголоснійше: "Мій Боже, дякую за суниці!" Опісля звернув ся він до матери із словами: »Але чи Господь Бог чує се тільки?« Ґеновефа притиснула його до серця й сказала, усьміхаючись: "Зовсім певно! Навіть колиб ти се тільки подумав, а не сказав анї слова, то й про се знав би Бог, бо він є всевідучий; Він чує, бачить і знає всьо«.

Гореслав хотів тепер кождого дня бачити щось нового й тїшитись сим, що зробив Бог. Але Ґеновефа сказала: »Ти мусиш тепер сам уважно глядїти, чи що в нашій долинї нема нового й гарного, а опісля розкажеш менї про всьо, що побачиш«. Отже одного ранка прибіг Гореслав у веселих підскоках і став кричати: »Мамо, тепер знайшов я щось дуже гарне! Маленький кошичок, а в ньому сидить пташка! Ходїть тільки й погляньте, яке се красне!« Він повів маму за руку до корча й сказав: »Подивіть ся ось ту, в темну гущавину корча! Не бачите нїчого?« »Се гнїздочко сину« — відповіла Ґеновефа — »воно виглядає як маленький кошичок. Так як ми мешкаємо

в печері, так птахи сидять у гнїздах. Диви, як приязно глядить відтам пташка на нас. Тепер вона відлїтає. Можеш отже оглянути близше її гнїздочко. Ось зверха воно сплетене дуже мудро із стеблин сухої трави, зеленавого моху й тоненьких корінчиків; а в серединї вистелене нїжним, мягоньким пірєм. Поглянь там тільки добре!« Вона піднесла хлопця до гори, щоби він міг лїпше придивити ся. »Яке се гарне!« — сказав він. — »Але що се за пять маленьких кульочок, що там лежать?« »Се яєчка«, — пояснила Ґеновефа — »видиш, які вони ясно-зелені й які гарні червоні цяточки на них!« »А щож робить пташка з яєчками?« — питав хлопчина далї. »Побачиш колись сам!« відповіла Ґеновефа. — »Тільки диви ся на них пильно що дня: але не дотикай їх нїколи, бо сполошиш пташку й вона утїче«.

По кількох днях пійшов Ґореслав знова з матїрю до гнїздочка. Там були вже місто яєчок молоді пташенята.

»Гляди лише«, — сказала Ґеновефа — »які вони маленькі й нїжненькі! Вони ще слїпі й не мають піря. Вони не можуть ще лїтати, а навіть не годні вискочити з гнїздочка«. »Біленькі!« — промовив хлопець. — »Але чи вони не змерзнуть або не згинуть з голоду?« »Нї, дитинко!« — відповіла Ґеновефа. »Бог вже подбав про се. Гнїздо є в серединї мягке й вистелене теплим пухом, щоби малі писклята мали де вигріти ся. Воно кругле, щоби вони нїде не вдарили ся й не зробили собі чого злого. Се чудове гнїздочко зробила собі сама стара пташка. Правда, що воно дуже мудро зроблене? Ми, люба дитинко, не моглиби збудувати такого знїздочка. Сеї штуки научив Бог старих птахів, бо Він дбає і про сих маленьких пташок. Диви, густе, зелене листє корча, котре тепер, як сонїчко припікає, подає нїжним пташенятам тїнь, хоронить їх перед вогкістю, як паде дощ. А в ночі і в зимні ранки й вечері прилїтає сюди стара пташка й садовить ся над ними з розпростертими крилами, щоби вони не померзли. Навіть отсе тернє на корчі не росте тут даремно. Воно хоронить маленькі пташенята перед лихими круками, що без нього певно поїли би їх. А так колюче тернє здержує й коле їх, як тільки вони схочуть сюди приступити. Старій пташцї не шкодять отсї ко-

лючки нічого, бо вона є така мала, що легко протискаєть ся поміж них, не зачіпаючи їх собою. Оттак голосить нам усьо, навіть колюче тернє, що над ними є Господь, що дбає про нас по батьківськи«.

Коли Ґеновефа так говорила, прилетіла стара пташка й сіла на краю гнїздочка. Малі пташенята попідносили голови, повитягали їх на довгих шийках і з голосним цьвірінькане́м поотвирали широко дзюби. Стара пташка стала їх кормити. »Яке се гарне! Прекрасне!« — кричав голосно Гореслав і скакав з утїхи. »Бачиш«, — говорила Ґеновефа — »малі пташенята не можуть ще самі ходити за поживою, отже стара приносить їм їсти до гнїзда. Зернята булиб для них ще за тверді, отже стара розкусує їх найперше, розмягчує і аж тодї подає їм. Чиж не чудово урядив се Бог? Оттак то дбає Господь про свої сотворіня — навіть про найменьшу пташину. Так дбає Він і про нас. Так дитиночко«, — додала вона й поглянула на нього із сльозами. — »Він дбав досї про тебе й буде далї дбати!« »Так, так« відповів хлопець. — »Він дав менї тебе, дорогенька мамусю! Таж ти любиш мене богато більше, чим стара пташка свої маленькі. Без тебе був би я вже давно згинув«! Так говорив він, а сльози радости станули йому в очах і він обіймив маму сердечно за шию.

Від тепер став Гореслав кождого дня оповідати мамі про всьо, що він бачив. Що раня приносив він їй китицю найкрасших цьвіток і повний кошичок суничок, а опісля малин, черниць і ожин. Він розказував мамі, як то із цьвітів на деревах повстали малі зелені овочі, як сї овочі, передовсїм на яблінцї, ставали чимраз більші і як також маленькі пташенята у гнїздочку росли, як діставали пірє — аж доки яблінки не вкрили ся жовтими, румяними яблоками, а пташенята не повилїтали з гнїздочка. Коли він побачив уперве ясну, чудову ранню зорю, коли він раз замітив, як вечірнє небо заняло ся з поза темних смерек горячим полумям, коли він побачив першу дугу, то все прибігав він втїшний до матери, а вона мусїла йти з ним і оглядати усьо. А тодї все дякував він Богу, котрий сотворив тільки чудових річий. Так то приносив Гореслав Ґеновефі тисячі радостий. А вона глядячи на його дитячу радість,

взносила нераз очи до неба й говорила: "Боже, так то невинне серце може у пустині знайти рай, а душа, що Тебе пізнає й любить, знаходить і серед горя й терпіня небо«.

Розумієть ся, що Ґеновефа не забула при всьому перестеречи Гореслава перед трійними ростинами, що тут й там пишали ся у пущі приманчивою красою. Вона показала йому блискучо чорну вовчу ягоду й червоного, всіяного білими перлинами, моримуха. »Не їдж сього!« — сказала вона. — »Тай взагалї не важ ся їсти ніяких ягід або корінців, котрих не знаєш, а запитай ся скорше мене! Бо як не послухаєш, то занедужаєш дуже а дуже тяжко«. І при сьому добра, розумна мама остерігала сина перед непослухом, самолюбством, легкодушністю й иншими діточими хибами. »Сї хиби« — мовила вона — »суть ще більше небезпечні, чим трійні ростини. Гріх подібний часто до сеї червоної або чорної ягоди, що для ока така гарна й манить до себе, але по спожитю її повстають страшні болї. Так, зло впадає нераз більше в очи і видаєть ся красше, чим добро — так як тут їдовитий моримух о много красший що до краски від сірого їдомого щирого гриба«.

9. Ґеновефа дістає від вовка теплу одіж.

Так минула Ґеновефі й Гореславови серед отсих невинних утїх весна й лїто. Настала осінь. Сонце не гріло так дуже її заходило що день скорше, а сходило пізнїйше. Мутні, понурі хмари затемняли часами на цїлі тижнї чисте, ясне небо, а земля не видавала вже нїчого нового. Любі співи пташків заніміли і богато птахів покинуло сї сторони. Майже всї цьвіти позникали, а сї, що ще лишили ся, були вялі, сухі й блїді. Листє на деревах і корчах пожовкло й висохло, і як само не опало, то струшували його зимні, нагальні вітри. Із серцем, повним жури, сидїла Ґеновефа при входї печери й глядїла сумно на завмираючу природу.

Нараз відізвав ся Гореслав: »Мамо, чи Бог не любить нас уже більше, коли каже цьвітам і листю вянути? Чи він не є вже для нас такий добрий і приязний, як досї, і чи Він хоче нас зовсїм покинути?« »Нї, дитинко«, — відповіла Ґеновефа — »коли ми є тільки добрі й побожні, то Бог любить нас усе

однако. Тільки тут на земли всьо скоро минає й зміняєть ся. Але любов Бога супроти нас є незмінна й вічна. Тепер надходить тільки зима. Але після зими прийде знова гарна весна і знова всьо зачне на ново зеленіти й цвисти«. Гореслав глядів зажурений на пусту долинку й дерева без листя і сказав із сумненьким видом: »Коби воно тільки так було, як ти говориш, мамо! Але мені годі в се повірити. Мені здаєть ся, що весь сьвіт погибає«. Але Ґеновефа відповіла з усьмішкою: — »Вір мені, синочку! Так є що року. Що року настає зима, але після зими надійде все знова весна. Отже тіш ся тепер, коли зближаєть ся зима, що колись буде весна«. Але сама собі подумала вона: »Отсій дитині, яка переживає уперве від коли прийшла до розуму, наближенє осени й завмиранє природи, треба простити, що вона не вірить у нову весну після осени й зими. Але я, його мати, заслугую певно на догану й мене можна назвати більше нерозумною від сеї дитини. Таж я знаю з довгого досьвіду, що після терпіня приходить знова радість, а таки як тяжко мені повірити в се! Але я хочу забути на се й не мучити себе непотрібною журбою, а в горю все думати про будучі втіхи«.

Тепер збирала Ґеновефа пильно цілими днями букові зернята, лісні оріхи й ягоди, всякі овочі й корінці та ховала се всьо на зиму. Гореслав помагав їй в сім пильно. Більшою журою, чим пожива, була для неї одіж. Її одинокий одяг, який вона носила вже так довго на собі, зужив ся й подер ся зовсім. Засумована сиділа вона раз коло печери й намагала ся полатати останки своєї одежі стеблами трави й колючками тернини. Але робота не йшла їй ніяк і всьо розлітало ся. »Що я не дала би тепер« — зітхнула вона — »за голку й клубок ниток! Кілько то Господь дає людям, що можуть разом жити, а як богато з них навіть і не подумає подякувати за се Богу«!

Гореслав, що завважав її тиху журу і даремний труд, сказав: »Мамо, чи знаєте, що ви мені сказали, коли я раз питав вас, чому нашій лані випадає шерсть? Ви відповіли: Бог дає їй на кожде літо червоно-буру, легку одіж, а опісля знова сіру, теплу на зиму. Тому не сумуй! Бог дасть певно й тобі те-

плу одіж на зиму. Або може гадаєш, що Господь любить тебе меньше, чим нашу ланю?« Ґеновефа притиснула хлопця сердечно до груди й сказала весело: »Правду кажеш, люба дитинко! Я вже буду спокійна. Бог сам буде дбати про нас! Той, що вдягає зьвірята й ростини, одягне й мене«.

Кілька день опісля наказала вона хлопцеви не віддаляти ся від печери, взяла в руки сильний костур, перевісила собі фляшину, зроблену з гарбуза, повну молока і пійшла далеко в пущу шукати ще більше дерев, що мають овочі до їдженя. На склонї гори сїла вона умучена, щоби відпочати й покріпити ся троха молоком. Нараз надбіг з гори страшенний вовк із вівцею у пащі. Він пристанув і глядів на Ґеновефу злючими, блискучими очима. Ґеновефа перестрашила ся так, що стала вся дріжати. Та скоро прийшла вона до себе, вхопила костур, що його мала з собою, прискочила до вовка й ударила його з цїлої сили по голові. Вовк покинув вівцю, перевернув ся й скотив ся по стоцї гори, а опісля завив з болю та став утїкати чим скорше. Ґеновефа клякла коло вівцї і вливаючи їй молоко в горло, старала ся привести її до житя. Але вівця була вже зовсїм нежива.

Вид бідного звірятка розбудив у серцї Ґеновефи прикрі почуваня. »Добре зьвірятко!« — сказала вона. — »Ти певно є з тих любих сторін, відки й я. А вже так давно не бачила й не чула я відтам нїчого! А може ти навіть із численних черед мойого мужа — і моїх черед?« »Боже«, скрикнула вона голосно »ти справдї відтам! Ось бачу наш знак на тобі! Колиб ти так жила і могла розуміти людську мову, тодї запиталаб я тебе: Чи вернув мій муж щасливо з війни? Чи він згадує ще свою Ґеновефу? Чи він ще гнїваєть ся на мене, чи може пізнав уже мою невинність? Він живе певно в достатках, а я загибаю тут марне в горю й нуждї!«

Нараз здрігнула ся вона: неймовірна гадка майнула їй крізь голову: »Я мушу бути дуже близько моєї любої вітчини. Бо й якжеж інакше могло би дістати ся тут се звірятко? В її серцї збудила ся горяча жадоба побачити вітчину й рясні сльози поплили по її лици. Довго надумувала ся вона. Та вкінцї сказала: »Нї! Лїпше вже тут остати. Мене вяже тяж-

ка присяга. І хто знає, чи мій поступок не приніс би смерти тим двом добрим людям, що дарували мені житє! Ні, остану тут, доки схоче того сам Бог. Коли Він схоче мене освободити, то Він сам направить сюди кроки якої милосерної людини. А ліпше перетерпіти хочби й найтяжше горе, чим сплямити свою совість«!

Вона вишукала на березї потічка, що плив недалеко, остру черепашку, стягнула нею з вівцї густий вовнистий кожух, виполокала його в потоцї, висушила на сонцї і убравши ся в нього сейчас, вернула домів. Гореслав вибіг далеко проти неї і кинув ся з голосним криком обіймати її, але нараз станув мов скаменїлий. Йому здавало ся, що він помилив ся, побачивши маму в новім кожусї серед вечірної пітьми. Але Ґеновефа промовила до нього лагідно: "Не бій ся, дитинко, се я!" »А Господи!« — скрикнув Гореслав. »А я й не пізнав вас, мамо! Відки ви взяли таку одїж?« »Бог подарував менї її дитинко!« — відповіла Ґеновефа. І розказала йому цїлу пригоду. Тепер настали зимні вітри і Ґеновефа не могла з Гориславом нїгде рушити ся з печери. Хиба десь колись, у погідний день проходжували ся вони троха по долинї. »Диви, сину!« —говорила йому тодї Ґеновефа. — »І в зимі видно всюди Господню любов. Які гарні отсї дерева, покриті білим, снїжним пухом! А тут, де сонце сьвітить на снїг — бачиш, як він мінить ся у прекрасних червоних, синїх та зелених іскрах? Хоч дерева стоять без листя, то все таки лишив Бог ще зелень на ялицях і соснах, щоб під ними могли знайти захист зьвірята. Тернина має тепер синї ягідки, якими годують ся птахи. А наше жерело не замерзає нїколи, щоби можна з нього пити воду. Коло води ростуть все сьвіжі й зелені ростинки, щоби зьвірята мали що їсти!«

В дуже зимні й морозні днї сипав Гореслав перед печеру ріжні зернятка, а цїлі громади птахів злїтили ся сюди. За порадою матери придбав Гореслав ще лїтом запас сїна, а тепер в зимі сипав його перед печерою. Голодні серни й заяцї збігали ся по сю поживу цїлими стадами, а маленькі заячики

Ґольо, скидає помічника свого спільника Беннона зі скали.

освоїли ся незабаром так, що їли сїно з рук хлопця. Навіть молоді серни прибігали до нього й позволяли бавити ся собою.

Так то прожила Ґеновефа з Гореславом неодну хвилю радости навіть серед непривітної зими.

10. Недуга Ґеновефи.

Оттак перебула Ґеновефа вже шість зим у пущі і настала сема. Попередні зими не були надто зимні. Але ся сема зима була для неї дуже страшна. Величезні гори снїгу покрили долину, а й найсильнїйше галузє буків ломило ся під його тягаром. Зимно було неймовірне. Хоч як Ґеновефа старала ся заложити вхід печери, то все таки люті вітри нагнали до середини богато снїгу. Вогкість перейшла зовсїм увесь мох її постелї. Стїни печери покрили ся зовсїм ледом, а природна теплота ланї не могла вже зарадити страшенному зимну. На дворі брехали з морозу лиси, а ночами роздавало ся проймаюче витє вовків.

Ґеновефа не могла цїлими ночами заснути з зимна. Гореслав, що від дитини привик до зимна й якої будь поживи, держав ся помимо морозів добре. Але Ґеновефа, вихована у теплих кімнатах, виложених мягкими коврами, не могла видержати сього зимна. Її здоровлє подало ся. »Коб я хоч мала« — говорила вона з плачем — »іскру огню, то я гнеть розпалила би теплий огонь із отсього сухого галузя, що його бачу довкола так богато! А так буду мусїла замерзнути, хоч довкруги тільки дров! Та, Господи, нехай дїєть ся воля Твоя!« Її гарне, легко рожеве лице стратило румянцї й вона стала блїда мов смерть. Її любі очи стратили блеск і запали ся глубоко. Вона висхла дуже й була справдїшним образом страшної нужди.

— »Мамусю!« — говорив Гореслав із сльозами. — »Як ви виглядаєте! Я не пізнаю вас! Боже, Боже, що се є!«

— »Дитиночко моя!« — відповіла Ґеновефа слабим голосом — »Я дуже хора — здаєть ся умру«.

— »Умрете?« — здивував ся хлопець. — »Що се є? Про се не чув я ще нїколи«.

— "Я засну!" — пояснила Ґеновефа — "і не пробуджу ся вже більше. Отсе тіло скостеніє і стане зимне та буде лежати неповорушно«.

Тоді хлопець кинув ся її обіймати і кликав з плачем: »Мамо, мамочко! не умирайте, прошу вас дуже, не умирайте!«

Ґеновефа відповіла: »Не плач, дитинко! Се не залежить від мене жити так довго, як довго схочу. Господь відай хоче, щоби я вже умерла«.

»Бог?« — сказав хлопець з дивом. — »Таж ви самі говорили, що Бог такий добрий. Якжеж Він може хотіти, щоб ви умерли?«

Ґеновефа відповіла: »Так є, дитинко, Бог є добрий і Він не дасть, щоби я умерла.

Він дає вічне житє. Та мушу тобі се витолкувати. Чи памятаєш, як я скинула свою одіж, бо вона не годила ся вже ні нащо, а Бог дарував мені нову? Оттак, як сю одіж здойму я й скину тепер своє тіло. Воно розпадеть ся, як і отся стара одіж. Але я сама прийду до Бога, до нашого небесного Вітця. Тоді дасть Він мені нову, гарнійшу одіж. Там, у небі, там буде мені добре. Там не буду дріжати від зимна й хорувати. Там не буду вже плакати, а все радувати ся. Як весна гарнійша від зими, так і небо гарнійше від землї. Хто є добрий і побожний, той певно дістанеть ся до неба«.

— »Мамусю«, — сказав Гореслав — »я пійду там з тобою! Таж не лишиш мене самого тут між звірятами, що не вміють говорити«.

— »Ні, любий синку!« — відповіла Ґеновефа. — »Ти мусиш ще довше лишити ся на землї. Але колись умреш і ти, а як будеш побожний і добрий, прийдеш також до мене, до неба. Та ось що я тобі тепер скажу. Коли ти вже будеш зовсім певний, що я умерла, коли вже кілька день анї мої очи не будуть отвирати ся, анї уста говорити, тоді вийди з печери й іди в сю сторону, де сходить сонце. Так прийдеш аж на конець лїса. Там побачиш велику рівнину, а на ній мешканя богато-богато людий«.

»Богато людий!« — скрикнув Гореслав з дивом. — »А чомуж ви ніколи не говорили мені про них? Я думав, що нас тілько двоє на всьому сьвіті«.

»Дитинко«, — сказала Ґеновефа — »сї люди вигнали нас у сю пущу. Вони хотіли убити мене й тебе«.

— »То я їх не хочу знати!« — сказав хлопець. — »А чиж вони не умруть?«

— »Так«, — відповіла Ґеновефа — »всї люди мусять умерти«.

— »То вони певно про се не знають«, — говорив дальше Гореслав — »коли вони такі недобрі. Так я пійду між них і стану їх накликати до поправи: Люди, скажу, ви всї помрете; поправте ся, бо не прийдете до неба!«

— »Вони се давно знають«, — сказала Ґеновефа — »але мимо того творять злі діла. Вони живуть у достатках. Земля приносить їм богато таких овочів, яких тут в лїсї не знайдеш. Вони носять прекрасну одіж, а на нїй сіяють ріжні барви й блискучі окраси, що сьвітять як зорі. Їх мешканя не такі нужденні, як наша печера, але се чудові високі доми. Зимою палять огонь, котрого ти ще й не знаєш, а він огріває їх кімнати як лїтне сонце і робить з ночі день. Та мало хто дякує Богу за се. Вони ненавидять себе, мучать себе й затроюють собі так самі житє. Богато їх умирає що день, але се не впливає на їх поправу«.

— "То я вже не хочу зовсїм йти між них!" — сказав Гореслав. — "Лїпше менї жити між зьвірятами, що з виїмком вовка й лиса, живлять ся спокійно травою. А людських богатств не хочу й знати!"

— "А таки пійдеш між них, сину" — говорила Ґеновефа дальше. — "Слухай тільки добре, що буду говорити. Досї чув ти про батька на небі. Але тобі скажу, що ти маєш також і на землї батька, так як маєш маму. І ти мусиш його побачити й говорити з ним."

— "Справдї?!" — скрикнув хлопець радісно. — "Алеж чомуж він досї не приходив до нас? Чи й він належить до сих лихих людий?"

— "Ні, дитинко", — сказала Ґеновефа — "він є добрий чоловік. Але він не знає про се, що ми є тут в лїсї. Він навіть не знає, що ми взагалї живемо; він думає, що нас убито. Бо люди сказали йому, що я безбожна й лиха жінка."

І Ґеновефа розказала синови всьо докладно й показала йому перстїнь, який ховала досї в печері: "Отсе" — сказала вона —дістала я від твойого батька".

— "Від мойого батька!" — скрикнув хлопець радісно. — "Позволь же менї добре придивити ся сему перстеневи. Бо від мойого батька на небі бачив я вже богато гарних річий, але від батька на землї не видів я ще нїчого!"

Ґеновефа дала йому перстїнь. "Який він гарний!" — сказав Гореслав. — "Чи мій батько має більше таких гарних річий?"

— "Так, дитинко" — відповіла Ґеновефа й вложила перстїнь на палець. — "Коли я вже умру, возьмеш тодї перстїнь з мойого пальця, бо скорше не розстану ся з ним. Моя любов до твойого батька була така чиста, як отсе золото, й моя вірність буде вічна, як на отсьому круглому перстенї не найдеш анї початку, анї кінця."

"Коли прийдеш до людий", — говорила вона дальше — "то кажеш себе завести до ґрафа Зіґфріда. Бо так називає ся твій батько. Але нікому не говори, хто ти й за чим йдеш. Не показуй також нікому перстеня. Аж як станеш перед ґрафом Зіґфрідом, дай йому сей перстїнь і скажи: "Тату! Отсей перстїнь пересилає тобі моя мама на знак, що я є твоїм сином. Кілька день тому вона умерла. Вона кланяла ся тобі ще раз і велїла сказати, що вона невинна й прощає тобі всьо". Памятай, не забудь сказати, що я невинна. Скажи йому, що я при смерти так говорила. Оповідж йому також, як я тут умерла й проси, щоби забрав відси моє тїло та поховав його у гробницї моїх прадїдів, бо я була невинна й заслужила собі на се, щоби лежати побіч них.

А опісля скажу тобі ще одно, про що ти певно ще не знаєш. Я також маю тут на землї тата й маму. І певно, коли вони довідали ся про мою гірку долю, плакали вони тяжко, а може й не пережили такої ганьби. Отже коли вони ще живі, то проси батька, щоби завіз тебе до них. Вони втїшать ся тобою і се певно нагородить їм семилїтну гризоту. Не плач, дитино! Твій батько

буде щиро радувати ся, коли тебе побачить. Він буде тебе цїлувати, пригортати до себе, назве тебе своїм сином і буде випитувати ся про мене. У нього буде тобі лїпше, як тут, бо він може зробити тобі більше добра, чим твоя бідна мати.”

Сльози здавили їй голос, вона положила безсильно голову на постїль і не могла довший час промовити й словечка.

11. Ґеновефа готовить ся на смерть.

Страшенний холод зими зменьшив ся і знова повіяв теплий, лагідний вітрець. Сонце сьвітило все в полудне і хоч троха огрівало воздух. Сніг зачав таяти, а і в печері стаяв лїд на стїнах і спливав великими каплями на землю. А Ґеновефі було чим раз гірше. Вона бачила перед собою вже тільки близку смерть і приготовляла ся до неї.

— “Нема вправдї коло мене сьвященика” — говорила вона — “і я не пійду в дорогу вічного житя покріплена Тїлом і Кровію Господа. Та”, Боже, Ти є найвисшим сьвящеником. Ти, що опікуєш ся всїми нещасними й нуждарями, Ти є при менї й Ти мене покріпиш на сю далеку путь!” І вона молила ся довго і щиро.

Гореслав пересиджував день і ніч коло неї і гриз ся її недугою так дуже, що не міг анї їсти, анї пити. Він читав матери з очий кожде бажанє й сповняв його та ходив коло неї з правдивим посьвяченєм. Нераз збирав він повні жмінки моху і скільки могли досягнути його рученята, осушував вогкі стїни печери, щоб холодна вода з них не спливала на недужу матїр. Часто зміняв він мокрий мох постелї матери й давав на його місце сухий: з жерела приносив Ґеновефі зимної водицї й холодив її спечені уста; то знова покріпляв її теплим молоком ланї, котру доїв до гарбузової мищини.

Великою розрадою для Ґеновефи був також хрест, який вона зробила собі сама з дерева. Все держала його в руцї й молила ся до нього. Аж раз здивований Гореслав запитав її: “Мамусю, скажіть менї вже раз чого ви держите в руках усе то дерево?”

— “Дитинко”, — відповіла Ґеновефа — “я не розказувала тобі про се, бо думала, що буду жити довше. Аж тепер бачу,

що годі сього відкладати на пізнійше. Ти певно се зрозумієш уже. Аджеж ти знаєш, що є богато людий на землї, знаєш, які вони. Послухай, а будеш також шанувати отсей кусень дерева, як його шанує твоя мати.

Я тобі розказувала вже, що небесний Отець має також Сина. Отже нашому небесному Вітцеви стало жаль, що люди чинять так богато зла і не будуть могли дістати ся тому до неба. І тодї післав Він свойого єдинородного Сина з неба до них. Він мав поправити людий і спасти їх. Його сьвяте імя є Ісус Христос.

Той Син Божий був такий добрий і могучий як і його Отець. Коли Він ще був дитиною, мешкав у подібній печері, як і отся, де жили тільки зьвірята. Як Він виріс, удав ся в пустиню — ще страшнійшу, як наша — і молив ся там довго, щоби се, що він має сказати людям, не пійшло на дармо.

Опісля пійшов Він між людий і розказував їм, що Його післав небесний Отець, котрий є добрий і любить їх усїх і що всї люди є Його дїтьми. Він упоминав їх, щоби й вони були тому добрі й щоби любили Бога й себе взаїмно. Хто Його послухає, тому Він обіцював небо, де є сама радість; а непослушним грозив страшним місцем, що називаєть ся пекло.

Але люди не хотїли Йому вірити й говорили що Він не є Сином Божим. Тодї Він став їх переконувати, що Він говорить правду. І почав творити так дивні річи, яких нїхто до тепер не бачив, а яких ти, дитинко, ще й не розумів би. Се були чуда.

Але й чуда не переконали людий. Вони не могли знести сього, що Він все називав їх злими і взивав до поправи. І за се зробили вони для Нього з дерева таке саме, як я маю оттут у руках, тільки дуже велике — се зоветь ся хрест. Тодї вбили Йому в руки й в ноги цьвяхи — такі острі, як тернє, тільки більші від нього — і повісили Його так на хрестї. Кров потекла з сих ран і Він умер. Але вони ще сьміяли ся з Нього. А однак Він не зробив нїкому нїчого злого, а ще й помагав кождому.

— "А то лихі люди!" — скрикнув Гореслав. — "Але якже се міг стерпіти небесний Отець? Я усїх їх побив би громом!"

— "Люба дитинко!" — сказала Ґеновефа. — "Божий Син молив ся за них. Отче, — говорив Він — прости їм, бо не зна-

ють, що творять. І так умер він на хресті з чистої любови до отсих лихих людий. щоби їх спасти. Якби Він не вмер, не моглиб ми ніколи оглядати неба — анї ти, анї я".

— "Який добрий сей Божий Син" — сказав зворушений хлопець, обертаючи рясні сльози. — "Чи й Він тепер також у небі?"

— "Так є, дитинко" — відповіла Ґеновефа. — "Бо як Він умер, зняли Його з хреста й положили в камяну печеру — подібну до нашої. Та подумай собі, заки минуло три днї, Він встав живий і пійшов до сих немногих, що любили Його й вірили Йому. Але недовго пробував Він уже між ними. Незабаром став Він перед їх очами зносити ся все висше й висше до неба, аж золота хмарка закрила Його перед їх очима."

— "О, се мусїло бути гарно!" — сказав хлопець. — "Та чи Він знає тепер також про се, що ми є тут, серед дикої пущі?"

— "Знає!" — відповіла мати. — "Він бачив нас всюди і де тільки поступимо ся, Він усюди з нами. Тому мусимо старати ся бути такі добрі, як і Він, коли хочемо Йому і Його небесному Вітцеви подобати ся.

Тепер, Гореславе, розумієш певно, чому я держу так все в руках сей хрест. Він пригадує нам Того, що вмер на ньому з любови до нас. Він пригадує нам, що й ми повинні старати ся получити ся колись з Ісусом в небі.

Дитиночко, — говорила вона дальше, заливаючи ся слїзми — нїчого не можу лишити тобі на памятку крім сього бідного дерева. Та коли я умру, возьми його з моїх зимних рук і заховай добре. Не стидай ся, синку, як колись виростеш, ставити отсей убогий хрестик на першому місцї свойого будучого пишного мешканя. І згадуй Того, що умер на сьому хрестї і — згадуй мене.... Постанови собі бути добрим і приязним до людий — хочби й ти знав, що вони не подякують тобі за се. А коли ти на вид сього хреста не тільки постановиш собі се, але й виконаєш, тодї стане для тебе ся убога спадщина по матери далеко цїннїйша від блискучих скарбів, що їх дістанеш від твойого батька!"

Довге говоренє змучило й ослабило Ґеновефу так, що вона мусїла довший час лежати мовчки.

Ґольо кидає на Ґеновефу підозрінє супружої невірности і каже її арештувати.

"Коби ти тільки" — стала вона знова говорити опісля — "дійшов щасливо до свойого батька! Бо дорога до нього веде густим, непроходним лїсом, через стрімкі скали й високі доли, а ти такий маленький і слабонький! Але Господь допоможе тобі перебороти всї труди. А не занебудь взяти з собою троха молока, щоби ти по дорозї не ослаб з голоду. Також возьми з собою отсей костур, щоб ти мав чим боронити ся перед дикими зьвірятами. Я піддаю тебе божій опіцї — і маю надію, що Бог виведе тебе відси щасливо".

Коли настав сумерк, наступило у неї велике ослабленє. Її віддих був такий трудний, що аж горячий піт обливав її тїло. Тодї зібрала вона ще останнї сили, сїла на постїль і промовила торжественним голосом:

— "Клякни, Гореславе, нехай тебе поблагословлю, бо, здаєть ся, моє житє вже кінчить ся". Бідний хлопчина клякнув, хлипаючи й схилив ся низько до землї, а руки піднїс побожно. Тодї Ґеновефа положила руки на його голові й довго молила ся тихо. Опісля перехрестила його й сказала: "Гореславе! Я умру, не забувай нїколи про свою нещасливу матїр! Навіть як будеш колись богатий, пригадуй собі її, згадай її науки і — будь для всїх добрий!"

Вона не могла більше говорити — опала на постїль — замкнула очі, а Гореслав не знав, чи вона задрімала, чи вже справдї мертва. Він клякнув тільки з плачем коло матери й молив ся заєдно: "Боже, не дай їй умерти! Ісусе Христе, збуди її знова!"

12. Ґраф Зіґфрід тужить за Ґеновефою.

Ґраф Зіґфрід лежав саме тодї, коли він на обжалуванє Ґоля підписав засуд смерти на Ґеновефу, недужий у своїм воєннім шатрі, бо в бою ранено його тяжко. Його старий товариш і конюший, що звав ся Максим, був далеко від нього, бо йому казали як раз обсадити війском один гірський просмик. Коли Максим вернув, розказав йому ґраф всьо. Старий, чесний слуга перестрашив ся так, що аж поблїд.

— "Мій пане", — сказав він — "що ви наробили? Ґрафиня зовсїм певно невинна. Даю за се свою стару, сиву голову. Та се той Ґольо — се поганий злочинець. Вірте вірному слузї. Знаю,

що сей драбуга умів вам підхлїбити ся — алеж будьте певні, що хто вас усе хвалить, кому подобають ся всї ваші вчинки, сей є певно вашим ворогом. Ґольо шукає всюди тільки власної наживи. Тому послухайте мене, любий паноньку, й відкличте сейчас ваш засуд! — Боже мій, що стало ся з моїм добрим паном! Так ви не засудили би найменьшого з ваших підданих, не вислухавши його наперед — а ту так з легким серцем засудили ви власну жінку! Опануйте свій несамовитий гнів! Будете певно жалувати сього колись!

Ґраф признав, що надто поспішив ся, але все ще сумнївав ся, чи винен ту його любимець Ґольо, чи його жінка. Бо лист Ґоля був так штудерно уложений, а післанець, що його приніс, умів усьо так хитро представити, що ґраф не міг не вірити сьому. Але все таки післав ґраф сейчас другого післанця з приказом, щоби Ґольо замкнув Ґеновефу в її кімнатї, але понад се щоби не робив її нїчого злого. Він дав післанцеви свойого найлїпшого коня й наказав йому спішити ся й їхати так скоро, скільки лише кінь зможе видержати. Також обіцяв його щедро обдарувати, коли зможе ще в час приїхати до його замку.

Коли післанець находив ся в дорозї, зростав все неспокій ґрафа. То раз здавало ся йому, що Ґеновефа зовсїм певно невинна, то знов уважав неможливою річию, щоби Ґольо, котрому він зробив тільки добра, міг його так страшно ошукати. Що хвилини висилав він свойого вірного Максима, щоби дивив ся, чи не вертає післанець. Вкінцї вернув посол з вісткою, що Ґеновефу страчено в ночи потайки в лїсї, як сього бажав ґраф. Бідному Зіґфрідови здавало ся, що се над ним проказано засуд смерти. Максим вибіг перед шатро і став ломити руки та голосно плакати. Жовнїрі збігли ся довкола нього й присягали ся, що як повернуть, порубають Ґоля на дрібні кусники.

Ґраф хорував кілька лїт із своєї рани, бо неспокій і грижа не давали йому видужати. Як тільки прийшов він так до себе, що міг сидїти на кони, позволено йому вернути домів. Ґраф пустив ся сейчас в дорогу з Максимом і своїми лицарями.

Був саме вечір, як він вернув до першого села в свойому ґрафстві. На вість про се збігли ся до нього люди й підняли загальний плач: "Ой, паноньку наш! Отсе нещастє! Така добра ґрафиня! Поганець Ґольо!" Зіґфрід зіскочив з коня, привитав

ся з усіми приязно й став випитувати ся про всьо, що стало ся за час його неприсутности. І почув він про Ґеновефу — тільки добрі річи, а про Ґоля — тільки злі.

Ще тої самої ночі добив ся ґраф із трівожним серцем до свойого замку. Вже здалека побачив він, як всї замкові вікна сїяли сьвітлом. Коли підїхав близше, почув гучну музику. Ґольо справляв як раз пир на радощах, бо він був певний, що ґраф умре від тяжкої рани. Тому й уважав він себе вже паном замку й старав ся галасливою веселістю заглушити свою нечисту совість. Але коли так Ґольо сидїв при пирі, перешіптували ся слуги між собою: "Диви на нього! Він нїби щасливий, але я не хотїв би бути на його місцї! Йому житє не миле, а на другім сьвітї жде його страшна мука".

Коли ґраф прибув із своєю дружиною до брами замку, казав трубачеви дати знак, що він там є. Сторож на вежі відповів своєю трубою. Ґольо й усї його гостї, почувши се, поблїдли. "Ґраф! Ґраф!" — пронесли ся оклики й цїлий замок заворушив ся. Ґольо, що сподївав ся радше смерти, чим ґрафа, вхопив смолоскип і збіг на долину, щоби покірно подержати ґрафови стремя, як він буде зсїдати з коня. Ґраф подивив ся на нього довгим і строгим поглядом, а Ґольо задрожав, як злочинець перед судією. Його нечиста совість так і глядїла йому через очі і ґраф не потрібував навіть питати ся його, щоби переконати ся про його вину. Непевними кроками завів Ґольо ґрафа до салї. В цїлім замку бачив Зіґфрід тільки страшенне спустошенє, всюди стрічав він самі незнакомі лиця, що блїднїючи від страху ховали ся перед ним чим скорше. Ледви кілька старих слуг, що ще лишили ся в замку, поздоровило його з плачем. Коли ґраф увійшов до салї, положив він шелом і меч на столї, казав Ґольови віддати собі ключі замку, велїв Максимови обставити весь замок добре сторожию, щоби нїхто не втїк, дав приказ нагодувати добре свою дружину й кинув рукою, щоби всї віддалили ся.

Опісля пійшов він до кімнати Ґеновефи, котру Ґольо замкнув сейчас після увязненя її й не вступав там навіть більше — так гризла його совість. Всьо було ту так, як сього ранка, коли відси вийшла Ґеновефа. Тут стояло вишиванє, де виднїла напись із жемчугів: "Повертаючому лицареви — його вірна жінка Ґе-

новефа". Ту лежала на пів отворена книжка з побожними піснями. Ту знайшов ґраф також кілька нарисів листів до нього — листів, повної щирої любови й непохитної вірности. Там говорила вона, як то що день вона засилає мольби до Бога, щоби Господь хоронив його у крівавих боях; як вона буде радувати ся, коли зустріне його з сином або донькою на руках; як вона тужить за ним і як їй се прикро, що він так довго не відповідає на її листи. Бо Ґольо перехоплював усї ґрафові листи до неї, а її до ґрафа. Обезсилений сими страшними вражінями ґраф сидів на кріслї довго в ніч і не завважав навіть, як сьвічка у сьвічнику догаряла й погасала. В тім прийшла до нього Берта й передала йому лист, що його Ґеновефа писала у вязниці. Тодї доперва нїмий досї біль ґрафа вибухнув у потоцї гірких слїз. Що йно тепер зміг він переконати ся безсумнївно, що Ґеновефа зовсїм невинна. "Боже! Боже!" — плакав ґраф — "Тебе Ґеновефо, тебе міг я убити? А мій син! Горе, горе менї нещасному!" Даремно старав ся успокоїти його Максим, що надбіг на його зойки.

Нараз Ґраф зірвав ся, казав собі подати меч і велїв привести Ґоля, щоби його убити. Але Максим здержав його, щоби знова не вбивав когось, не вислухавши його наперед. Тодї ґраф казав сейчас закути Ґоля в кайдани й кинути в сю саму вязницю, де сидїла Ґеновефа. Також велїв він усїх сих, що тримали з Ґольом, позамикати аж до дальшого розпорядженя. Жовнїри виконали з радістю сї прикази. На другий день велїв Зіґфрід привести Ґоля перед себе. Та перед тим прочитав він ще раз пильно лист Ґеновефи, а її просьба, щоби не проливати за неї нїчієї крови, запала йому глибоко в серце. Коли Ґоля приведено, поглянув ґраф на нього заплаканими очима й промовив лагідним голосом: "Ґольо, що злого вчинив я тобі? Чому ти спричинив менї тільки горя? Що завинила тобі моя жінка й мій син? За що убив ти їх? Маленьким, убогим хлопцем прийшов ти до сього замку, ту заживав ти всякого добра; чомуж ти так менї відплатив ся?" Ґольо надіяв ся, що ґраф люто кинеть ся на нього; тому отся ненадійна лагідність зломила його серце. Він став голосно плакати й говорив:

— "Нестримана пристрасть засліпила мене! Ваша жінка є невинна як небесний ангел! То я був чортом, що хотів її звести.

Але що вона не хотїла мене вислухати, отже я збожеволїв відай і обжалував її неслушно перед вами". Але ґрафови стало троха легше від того, що й Ґольо признав невинність Ґеновефи, отже він казав відвести його назад до вязниці, а сам закрив очі й виплакав ся добре, проклинаючи свій прудкий гнїв.

Від тепер став ґраф такий сумовитий, що всї бояли о його житє. Його біль доходив часами до божевіля. Сусїдні лицарі, що також повернули з війни, відвідували його часто й потїшали його. Але ґраф не давав себе потїшити. Все пересиджував він у кімнатї Ґеновефи, а виходив хиба до замкової каплиці. Одинокою його задачою тепер було віднайти гріб Ґеновефи й поховати її по християнськи. Та нїхто не умів вказати місця, де її страчено. Бо оба сї, що її мали убити, зникли десь і нїхто не знав, куди вони дїли ся. Тодї ґраф зарядив у замковій церкві величаве богослуженє в її память. Тисячі народу прибуло на се сьвято, а ґраф велїв роздати богату милостиню убогим і поставити в церкві памятник із золотою написею, що оповідала про сумну долю Ґеновефи.

13. Ґраф Зіґфрід віднаходить Ґеновефу.

Минуло кілька лїт, заки ґраф дав ся намовити вийти із свойого замку. На великі просьби вірного Максима згодив ся ґраф вкінцї урядити великі лови на оленї, дики,, вовки й медведї, яких було богато в його лїсах, і запросити на них сусїдних лицарів. Було се під кінець зими. В означений день вибрав ся Зіґфрід раненько на місце, де мали всї зібрати ся, а за ними їхала на конях дружина й служба. Під умовленим дубом зійшли ся всї запрошені. Весело заграли по лїсї ловецькі роги. Положено богато оленів й диків. Ґраф натрафив на гарного оленя, й кинув на нього списою, але не трафив. Олень почав утїкати, а ґраф пігнав за ним корчами й скальними відломами. Нараз звірина зникла в печері. Було се як раз мешканє Ґеновефи, а перед ґрафом утїкала тая сама ланя, що живила його жінку й сина своїм молоком.

А що ґраф не міг дальше їхати конем по стрімких скалах, злїз з коня, привязав його, а сам пійшов за слїдами ланї й дійшов так до печери. Він заглянув у глубинї темної печери нужденну людську стать із смертельно блїдим лицем. Була се Ґено-

Ґраф Зіґфрід віднаходить свою оплакувану як покійницю, жінку Ґеновефу.

вефа, яка вправді перемогла свою тяжку недугу, але була би в сїй пущі певно не прийшла до себе. Кождого ранка здавало ся їй, що вже не діжде вечера.

— "Коли ти є людиною", — крикнув ґраф у печеру — "то вийди на денне сьвітло!" Ґеновефа вийшла. Вона була загорнена в овечу кожу, її плечі покривало її довге, золоте волосє, а рамена й ноги були нагі. Уся вона дріжала з зимна й ледви могла встояти.

— "Хто ти є й відки?" — крикнув ґраф і поступив з острахом крок назад. Але Ґеновефа пізнала його сейчас.

— "Зіґфріде", — сказала вона слабим голосом. — "Я є твоя жінка Ґеновефа, яку ти засудив на смерть. Але Бог сьвідком, що я невинна."

Ґраф стояв мов остовпілий. Він не знав, чи се сон, чи ява. Йому здавало ся, що се душа помершої Ґеновефи прийшла до нього.

— "Духу моєї покійної жінки!" — крикнув він проймаючим голосом. — "Чи приходиш з того сьвіта, щоби пімстити отсю кріваву кривду, що я їй заподіяв? Отже то на сїм місцї сповнено се страшне убійство і ту похоронено твоє тїло ?Так, отсе твоє тїло обернуло ся в гробі й не дозволяє менї зближити ся до сього місця, де воно лежить — бо я його убійником! Та вертай назад, духу! Моя совість мучить мене й так досить: вертай у місце вічного спокою й моли ся за мною, бо я нещасливий не маю вже на землї спокою! Або не являй ся менї в такім нужденнім видї; яви ся як сьвітлий ангел і скажи, що менї прощаєш".

— "Зіґфріде," — сказала Ґеновефа — "найдорожший мужу! Я не є дух! Я ще жию! Добрі люди, що мали мене стратити, пощадили мене!"

Але ґраф не міг прийти ще з страху до себе. В очах потемнїло йому й він ледви чув, що вона говорить. Він все глядїв на неї з острахом і думав, що се таки дух.

Ґеновефа взяла його за руку. Але він вирвав руку і скрикнув дріжачим голосом:

— "Пусти мене! Твоя рука зимна мов лїд! Або нї! Потягни мене отсею зимною рукою з собою в могилу! Бо житє стало для мене тягарем, а смерть буде для мене правдивим спасенєм!"

Але Ґеновефа промовила ще раз: "Коханий Зіґфріде! Невжеж ти не хочеш вже більше знати своєї Ґеновефи? Так придиви ся добре — се я! Ось і перстінь, що його маю від тебе!"

Вкінці ґраф опритомнів і пробудив ся немов із страшного сну. "Так, се є ти справді!" — крикнув він і повалив ся їй до ніг. Його очи спочивали довго на винужденілій стати й він не міг довго видобути з себе ні словечка. Вкінці вибухнув він голосним риданєм. "Отже се таки ти, моя жіночко! Се ти моя Ґеновефа! Ой, як ти виглядаєш! І то я довів тебе до сього! І як ще земля носить такого нелюда, як я! Чи зможеш мені простити сю кривду?"

Ґеновефа відповіла з плачем: "Зіґфріде, я ніколи не гнівала ся на тебе! Я все тебе любила! Так я знала, що тебе обманули. Встань і обійми мене! Диви, я плачу з радости, що тебе знова побачила!"

Але ґраф ледви міг зважити ся глянути на неї. "І ти говориш до мене ще так лагідно!" — сказав він. — "І ні одного лихого слова не почув я від тебе! Ти небесний ангеле, ти лагідна душе! І що я наробив, що так обидив тебе!"

Ґеновефа відповіла: "Успокій ся вже раз, Зіґфріде! Се всьо — воля Господа."

В тім надійшов Гореслав. Він мав на собі тільки шкіру з серни й бродив босими ногами по глубокім снїгу. В руках мав він троха сьвіжого, мокрого зіля, що його зібрав над берегом потока і корінчик, котрий як раз заїдав смачно.

Коли хлопчина побачив ґрафа в пишнім, лицарськім одязї, станув перестрашений. Він поглянув на маму, а побачивши, що сльози пливуть по її блїдому лиці, закричав голосно: "Мамо, хто се? Чи се може хто з сих лихих людий, що хочуть тебе убити? Не плачте," — додав він і прискочив до матери — "я на се не позволю. Скорше нехай мене убє, а тобі нехай дарує житє!"

Ґеновефа відповіла лагідно: "Синочку коханий! Не бій ся його! Поглянь на нього й поцілуй йому руку. Він не зробить тобі нічого злого. Се є твій любий, добрий батько. Диви, він плаче над нашою бідою. Бог післав його ту, щоби він нас вибавив відси й забрав з собою до дому".

Хлопець поглянув на ґрафа. Кучеряве, чорне волосє, благородне чоло, великі, блискучі очі, гарний ніс і рожеві уста —

всьо се було справдїшньою відбиткою ґрафа. Коли ґраф побачив гарного, жвавого хлопчика, загоріло ся його серце батьківською любовю. "Сину мій!" — сказав він. — "Мій найдорозший сину! Ходи, нехай тебе обійму!" Він підняв хлопця на руки, обіймив Ґеновефу й сказав, споглядаючи на небо: "Боже! Отсе моя жінка і мій син — за богато сеї радости на моє бідне серце!" Ґеновефа гляділа тільки в гору й дякувала Богови за сю ласку. І всї троє стояли так довго разом сплетені й тільки їх серце розмовляло з богом, а сього не зможе висказати людський язик.

Вкінцї запитала Ґеновефа: "Чи жиють ще мої родичі? Чи вони знають про се, що я невинна? Вже сїм лїт оплакують вони мою смерть!" Ґраф відповів: "Вони жиють і знають, що ти невинна. Зараз пішлю до них гінця з вісткою про твоє віднайдене". Ґеновефа глянула з вдячністю на небо: "Слава Тобі, Господи! Богато я перетерпіла, але таки бачу, що Ти, Боже, справдїшня любов. Я віднайшла свойого мужа й застану ще живих моїх родичів".

Опісля завела Ґеновефа свойого мужа до печери. Зіґфрідови стискало ся серце болем, як він побачив се страшне убожество, серед якого жила Ґеновефа. "Ґеновефо", — сказав він із сльозами — "яким чудом удержав тебе Всевишнїй так довго при житю в сїй пущі! Чи може ангел з неба прилїтав сюди й годував тебе? Сїм довгих лїт — без кусника хлїба, без теплого огню й теплої одежі серед лютої зими — ти княжна, якій подавали страву на сріблї, а напій у золотих чарках! І що я тобі наробив! А таки, примучена голодом і холодом, жиєш — і все памятаєш про мене!"

Ґеновефа старала ся успокоїти його. Вона усьміхала ся усьмішкою ясного ангела й промовила: "Та будь уже раз тихо й не говори про се нї слова! Бог сьвідком, що в сїй пущі мала я богато другів. Абож у палатах нема також журби? І ти перетерпів богато. Лиши се — а подиви ся лїпше на нашого сина. Бачиш, який він кріпкий і здоровий? А в палатї був би він певно нїжненький і блїдонький. Тому будь веселий і дякуй Богу за се".

Опісля сїли обоє не каменї в печері, а Ґеновефа розказувала йому, як то чудесно вибавив Бог її й дитину від голодової

смерти, піславши їм ланю. Ґраф вислухав сього оповіданя й сказав зворушений: "Дивен єси, Господи, в ділах Твоїх! Я прогнав жорстоко свою жінку і дитину, а Ти, Боже, післав їм отсе добре звіря, щоби їх виратувати від голодової смерти. А коли вже мати так тяжко занедужала, що могла ту вмерти, Ти посилаєш се саме німе звіря, щоби воно завело мене сюди. Як легко і як мудро вмієш Ти, Господи, вибавити чоловіка з нещастя! Хто на Тебе уповає, тому не зробить нічого біда й горе;"

14. Ґеновефа вертає до замку.

Батько, мати й син вийшли тепер знова з печери, а сльози зворушеня стояли їм в очах. Тепер хватив ґраф за свій срібний мисливський ріг, що звисав йому при боці на золотім ланцусї й задув у нього. Тисячними голосами відбив ся відгомін об скелї й дерева. Гореслав аж підскочив з радости. Голос рога припав йому до вподоби й він приложив його також сейчас до уст, щоби й собі випробувати його голос. Та звуки, що видобули ся з рога, не дуже були гарні, бо його груди були ще до того за слабі. Батько й мати усьміхнули ся тільки.

Ґраф заграв ще два рази на розї, а на сей знак прибули до нього з усїх сторін лицарі й служба. Всї здивували ся, побачивши, як ґраф держить за руку блїду, нужденну жінку, а на рамени гарного, здорового хлопця. Всї окружили їх великим колесом і ждали мовчки на ґрафове слово. Тодї промовив ґраф дріжачим глосом: "Благородні лицарі і ви, мої вірні слуги! Отсе моя жінка Ґеновефа, а се — мій син Гореслав!" На сї слова скрикнули всї з страху й диву, а безладні питаня посипали ся з усїх сторін.

Ґраф оповів їм коротко подробиці віднайденя Ґеновефи й видав відповідні прикази. Кілька лицарів пігнало зараз на конях до замку, щоби принести Ґеновефі одїж й поробити приготованя на її принятє. Другі кинули ся розкладати огонь на сухім місцї й готовити обід. Сам ґраф отворив свої клунки, що їх наднесла як раз служба, вийняв червону, довгу одїж, підбиту чорним кожухом і загорнув в неї Ґеновефу, а її голову прикрив темним мягким сукном. Опісля постелив він на землї гарний ковер і посадив на ньому жінку. Лицарі, один по другім, приходили до неї, кланяли ся їй з пошаною й виявляли свій жаль і

зворушенє. Поперед усїх слуг протиснув ся добрий Максим, що ледви діждав ся кінця поздоровленя з боку лицарів. "Ласкава пані" — сказав він зворушений — "тепер я старий можу у радости вмирати!" Опісля взяв він хлопчика на руки, поцїлував його сердечно й промовив: "Витай менї, люба дитинко! Так ти справдїшний образ твойого батька! Будь же відважний і хоробрий, як твій батько, добрий і лагідний, як мати, а побожний, як обоє!"

Гореслав почував себе зразу нїяково серед сеї товпи людий, до яких він не привик. Та поволи ставав він сьмілїйший, а далї й став весело гуторити. Тепер побачив він нараз богато таких річий, яких він не видїв ще в житю — отже й було про що питати цїкавому хлопцеви. Найбільше здивували його лицарі на конях — йому здавало ся, що лицар і кінь се одно сотворінє. "Татку", — сказав він — "абож то є люди на чотирох ногах?" Батько казав йому привести самого коня без лицаря, а Гореслав запитав ся: "А деж то ви, татусю, зловили таке звірятко? В нашім лїсї не бачив я чогось подібного". А як побачив між зубами коня вудило, окрашене богато сріблом, запитав він: "Так сї звірята їдять срібло й золото? О, то в нашім лїсї не знайшлиб вони поживи!" А коли огонь спалахнув високо, скрикнув він здивований: "Мамусю, чи люди взяли з хмар блискавки, чи може Бог се їм дарував? Так се є огонь!" — говорив він дальше. — "Я вже чув про нього, але я не думав, що він такий гарний!" При обідї звернули його увагу передовсїм прегарні, дорогі овочі? Чи в тебе нема нїколи зими?" І навіть не міг зважити ся вкусити чудового овочу, бо йому було шкода. А далї взяв він до рук склянку, подержав її довго в руках і промовив здивований: "А се не топить ся? Я думав, що воно з леду!" Коли йому пояснили, що се скло, сказав він: "Кілько то гарних річий сотворив Господь Бог, а я не знав про них нїчого!" Тодї подав йому один слуга ясну, срібну тарілку. Коли Гореслав побачив там свій образ, перелякав ся дуже. Зразу відступив він кілька кроків взад, а опісля почав обережно шукати рукою хлопця за тарелем. Він не міг сього зрозуміти, як такий великий хлопець може помістити ся в малій тарілцї. Так то забавляв малий хлопчина всїх і всї радували ся його радістю.

Ледви скінчив ся обід, аж ту прибув післанець з одіжю для Ґеновефи. Ґеновефа пійшла в печеру, кинула ся передовсім на колїна щоби Богу подякувати за всьо, а опісля перебрала ся. Малий, деревляний хрестик, що то був їй все потїхою в горю, взяла вона з собою на памятку сих тяжких терпінь, які їй довело ся перенести в сім лїсї. Тепер вийшла вона з печері, убрана в ґрафський одяг. Ґраф велїв привести найлагіднїйшого коня, постелив на нїм мягкий ковер і посадив Ґеновефу. Він сам сїв також на свойого коня, взяв перед себе Гореслава, що дуже сим утїшив ся, і так рушили всї до замку. В половинї дороги виїхав проти них вигідний повіз, а Ґеновефа з Гореславом пересїли ся до нього й поїхали далї. Ледви похід видобув ся з лїса, побачили всї величезну товпу народу, що на вістку про таку новину почав збігати ся з усїх боків. Бо митю розлетїла ся відомість про віднайденє ґрафинї по всїй околицї. Селяни покидали свої роботи і спішили напротив своєї улюбленої панї. Спочили ціпи по стодолах, а куделї по хатах. Цїлї села стояли порожнею, а в них лишили ся хиба недужі й сї, що їх доглядали. Всї повдягали ся в найкраснїйшу одіж і спішили проти ґрафинї. Було се загальне сьвято в цїлім ґрафстві. Чим близше доїжджала Ґеновефа до замку, тим густїйші громади народу заступали їй дорогу. Всї поздоровляли її з сльозами в очах, а оклики радости гомонїли довкруги.

Між людьми, що вийшли на зустріч Ґеновефі, появили ся також два незнакомі чоловіки, одягнені в довгу одіж, котрих нїхто не міг пізнати. Вони підійшли до повозки й кинули ся перед Ґеновефою на колїна. Були се отсї два, що мали Ґеновефу стратити. Оба, а передовсїм Кунц, просили Ґеновефу о прощенє за се, що вони із страху перед Ґольом полишили її в такій нуждї серед лїсової пущі і що не відвели її радше до її родичів. Вони оповідали опісля, що їх напав великий страх про їх власне житє й вони повандрували чим скорше з сих околиць та удали ся в паломництво до Сьвятої Землї. Що йно перед кількома днями вернули вони з сеї подорожі й блукали по ґрафстві потайки, не відкриваючи нїкому своїх імен. Вони думали, що Ґеновефа вже давно не жиє й тому умовили ся оба мовчати про всьо й не непокоїти знова ґрафа відновленєм цїлої справи. "Якже-ж се стало ся", — говорили вони — "що ви, ґрафине, не

згинули серед сього страшного лїсу з голоду або з зимна або що вас не зїли там дикі звірята! Ми думали, що ви й ваша дитина знайдете в лїсї далеко страшнїйшу смерть, чим ся, котру ми вам мали зготовити.”

Ґеновефа велїла їм встати, простягла до них приязно руку й промовила з лагідною усьмішкою: “Вам, добрі люди, маю зараз по Богови завдячити житє своє і свойого сина. А й ти “Гореславе”, — звернула ся вона до хлопця — “подякуй їм також з цїлого серця. Диви, отсе стоять перед тобою сї люди, що повинні були тебе убити, але вони волїли слухати Бога, нїж людий, що їм наказували лихий учинок. Чиж може ще й тепер” — сказала жартобливо до них — “жалуєте сього, що ви мене тодї пустили живою?” “Боже”, — відповіли вони — “а тодї нам здавало ся, що ми зробили Бог знає яке добре дїло, коли ми вас, ґрафине, полишили при житю. Але тепер доперва бачимо, що наше дїло було таки дуже лихе, наше поступованє немилосерне, бо ми повинні були пожертвувати власне житє, аби тільки вас вратувати й відвести до ваших добрих родичів. Так, бачимо се, але вже за пізно!”

Опісля кинули ся до ніг ґрафа і благали його, щоби їм простив та дякували йому за се, що він був такий милосерний для їх жінок і дїтий, які вони полишили, утїкаючи. Бо на своє велике здивованє довідали ся вони, як то благородно поступила собі Ґеновефа, поручаючи в своїм останнїм листї родину їх обох ґрафови і як по батьківськи дбав ґраф про їх рідню, щоби тільки сповнити послїдню волю своєї жінки. Ґраф сказав: “Я не знав про се, що ви змилосердили ся над моєю жінкою й моїм сином; але тому, що я був милосердний для ваших жінок і дїтий, сповнило ся на менї мимоволї Господнє слово: “Хто є милосерний, той дізнає також милосердя”. — Ідїть в спокою: я буду й дальше дбати про вас, ваші жінки і вашу родину”. Оба встали тепер і йшли за повозкою.

Тодї сказав Гайнц до Кунца: “Бачиш, що сповняєть ся тепер се, що я тобі говорив: коли твориш добре, не бій ся нїколи, хоч би й як се було часом небезпечно. Бо чи скорше чи пізнїйше видасть воно добрі овочі”.

В хвилї, коли Ґеновефа з почотом прибула на узгірє, з якого стало видно увесь замок, задзвонили там в усї дзвони. Нарід

уважав вратованє Ґеновефи сьвяточною подією і бачив в сім всюди присутну Божу руку. Тому хотів він звеличити прибутє Ґеновефи до замку битєм в дзвони. Коли Ґеновефа почула сьвяточний гомін дзвонів, огорнуло її на ново зворушенє до сліз, а й усі люди плакали ревно. Що більше, загальне зворушенє змінило ся в побожність, що піднесла серця всїх до неба. Чим близше до замку, тим більші товпи народу заступали дорогу й товпили ся страшенно. Люди повилазили на дерева по обох боках дороги, а в замку заповнили ся всї вікна, а навіть дахи щільно людьми.

Бо всї хотїли оглядати зблизька свою любу ґрафиню, про котру думали, що вона вже давно вмерла. Очи всїх були на неї звернені. Весь нарід здіймив величезний крик радости, так що звук дзвонів продирав ся тільки часами глухо. А Ґеновефа сидїла так, як сидить сама Покора, із спущеними очима, немов не бачила сеї чести, якою її всї окружали. Свойого сина держала вона на лонї. Гореслав мав ще на собі кожу із серни й держав в руках деревляний хрестик із печери. По правім боцї повозки їхав ґраф, а по лївім вірний Максим. Кунц і Гайнц ішли за ним, а й ланя бігла також, не боячи ся людий. Лицарі й слуги ґрафа їхали перед повозкою і за нею.

Коли похід ішов так поміж народом, говорив неодин: "Ось наша люба, добра панї! Господи, яка вона блїда! А яка побожність розлила ся по її лицї!" А инші говорили знова: "Дивіть тільки на отсього гарного хлопчика! Який він чудовий у сїй кожі з серни!" ще инші мовили: "Дивіть тільки, дивіть на отсю ланю! Навіть нерозумні звірята люблять нашу паню!" Неодна мати підносила свою малу дитину до гори, щоби вона могла лїпше побачити ґрафиню й говорила: "Гляди лише! Се тая сама, по котрій я тільки разів усе плакала і про котру я тобі так часто розказувала. Коли нам її забрали не було ще тебе тодї на сьвітї!" Батьки підіймали також своїх малих синів у гору високо й говорили: "Бачиш її тепер? Вона робила тобі неодно добро вже тодї, коли ти лежав ще в колисцї". Неодин старець, що прибув сюди з трудом, підпираючи ся палицею, плакав із радости, що бачив її ще перед своєю смертю. Загальне зворушенє огорнуло всїх без виїмки. Коли Ґеновефа прибула на замкове подвірє, побачила вона там усїх благородних пань і паня-

нок, що зібрали ся з цілої околиці повитати ґрафиню. Всїх тїшило невимовно, що вже раз виявила ся невинність Ґеновефи, всї дивували ся чуючи про її чудесне спасенє. Сей день видавав ся їм днем побіди жіночої вірности й тому був загальним сьвятом для усїх жінок і дївчат. Всї повбирали ся в свою найкрасшу одїж ,мов на найбільше сьвято, а на передї всїх стояла прекрасна панянка, убрана в білий довгий стяг із гарним нашийником із жемчугів на шиї. Вона подала Ґеновефі вінок із вічно зелених міртів, що позацвитали білими нїжними цьвіточками на знак, що всї признають її невинність і клонять голову перед її вірністю. "Возьми", — сказала панянка, зворушена до глибини, ледви видобуваючи слова зі сльозами — "возьми сей вінок від імени нас усїх; гарнїйший від сього вінця — вінець побіди зладив тобі Господь на небі."

Ґеновефа не знала сеї панянки. Але їй сказали, що сею панянкою є Берта, ся сама добра дївчина, що сїм лїт тому прийшла перед віконце її вязниці й не мала ще тодї навіть чотирнайцять лїт. "Панї", — говорили Ґеновефі — "отсе була одинока людина, що в вашім горю й пониженю не забула вас і хотїла улегшити вам горе. Отже вона нехай буде перша, що бере участь в вашій радости й вашім вивисшеню". Коли Ґеновефа поглянула на дївчину й пізнала на її шиї добре їй відомі жемчуги, тодї пригадала вона собі нараз сю страшну ніч у вязниці. "Боже", — промовила вона й підняла очі до неба — "хтож то подумав би сеї памятної ночі, коли я сидїла в сих мурах мов бідна грішниця з дитинкою на руках, що я колись поверну сюди з такою славою! Тільки Ти, Боже, один знав се і вже тодї готовив Ти менї отсю велику радість, Боже!" — додала вона, беручи вінок із скромним румянцем з рук Берти. — "Коли Ти ту на землї так підвисшаєш невинність — то щож буде доперва в небі?"

"Так є, ласкава панї!" — сказав Максим. — "Що правда, не все так поважають на землї невинність і рідко коли сьвяткує вона між нами день побіди, як отсе нинї. Та Бог дозволяє часом і на се, щоби нам дати бодай малий передсмак сих радостий, які чекають нас у небі!" Опісля звернув ся він до свойого пана із словами: "Пане! Протягом сих вісїмдесяти лїт,, які я прожив на сьому сьвітї, часто вступав я до вашого замку упоєний побі-

Ґраф Зіґфрід впроваджує свою жінку Ґеновефу і її сина Гореслава до свого замку.

дою; але ще не дожив я в свойому довгому житю такого сьвята побіди, яке нині уряджено для нашої пані!"

"Максиме!" — відповів ґраф. — "Се сьвято установив сам Бог, бо се є найкрасша побіда — побіда чесноти над злочином!" І всї лицарі та пані признали голосно правду сих слів.

Радощі сего дня, частий плач і говоренє утомили Ґеновефу зовсїм. Її відведено до давної кімнати, якої вона не бачила вже тільки лїт. Подякувавши ще раз Богу за свій ратунок, положила ся Ґеновефа сейчас до ліжка, бо сили опустили її зовсїм. А вірна Берта полишила ся при нїй і не позволяла нікому иншому услугувати своїй пані.

15. Ґеновефа бачить ся знова із своїми родичами.

Підчас коли на замку Зіґфріда панувала вже загальна радість, лежала палата родичів Ґеновефи — князїв Брабанту — ще оповита глубоким сумом. Старий Максим просив дуже ґрафа, щоби як раз йому доручено занести радісну вістку про віднайденє Ґеновефи її старим родичам. Але ґраф сказав: "Любий, старий друже! Лиши ся тут, а сю тяжку дорогу нехай відбуде хто молодший. Таж ти знаєш, як дуже втомив тебе недавний похід і ти сам говорив менї, що се вже твоя остання подорож." Та Максим відповів: "Божа воля у всїм! Відбував я далеко тяжші подорожі підчас війни, то й відбуду також отсю. Позвольте менї, любий паноньку, таки їхати!" "Алеж" — сказав ґраф — "подумай тільки, що ти старий, а тепер погана дорога й не відповідна пора". "Се нїчого не шкодить!" — відмовив Максим. — "Від коли побачив я свою паню, чую себе від тодї десять лїт молодшим. Та й менї здаєть ся, що не можу красше закінчити своїх лицарських походів. Коли відбуду тепер отсей похід, можу вже спокійно спочити. Тодї я старий положу ся й можу спати аж до судного дня!" "Як так", — сказав ґраф зворушений — "то їдь, мій старий, вірний товаришу! Возьми собі найкрасшого коня з моєї стайнї й добери дванайцять найлїпших лицарів для твоєї охорони. Скажи моїм дорогим тестям всьо, що чуєш у свойому серцї, бо се саме й я сказав би їм. Нехай тебе провадить Господь і поверне здорово назад у мої рамена!" Також Ґеновефа казала його ще раз прикликати й переказала ним до родичів се всьо, що може переказати любляча дитина.

Максим не мав цілу ніч спокою. Заки ще засвитало, побудив він лицарів, поміг їм сам погодувати і посідлати коний і сів поспішно сам на коня та поїхав із своїм почотом. Все їхав він поперед усїх і накликувва аж до утоми: "Ано, товариші, далї, далї!" Так їхали вони день за днем від раннього ранка до пізної ночи. Товариші питали його: "Чого спішите ся так дуже, пане конюший?" Але він відповів: "Подумайте тільки, яка журба огортає старих родичів, а ми маємо їх звеселити. Коли можна кому зменьшити хоч кілька хвилин терпіня, то не треба зважати на ніякі трудности й не жалувати своїх костий. Ми так часто їхали з запалом на бій, щоби завдавати рани й спричинити сльози, отже й можемо раз поїхати жвавійше, щоби лїчити рани і осушити сльози. Боже, я хотів би, щоби мій кінь мав крила й щоби летів мов бистрий птах!"...

Один старий лицар, в якого замку Максим задержав ся на ніч, сказав йому, що старенький, побожний епископ Гільдольф, сей самий, що благословив колись подруже Зіґфріда з Ґеновефою, посьвячує як раз церков — кілька годин їзди відси. "То мусимо тамтуди сейчас їхати" — сказав Максим. — "Епископ мусить також дізнати ся про сю веселу вістку. А що він є дуже розумна людина, то хочу його запитати о раду, якби то найлїпше повідомити про всьо родичів Ґеновефи. Я вже думав богато про се в дорозї, та не міг видумати нїчого путнього. Найрадше крикнув би я їм відразу: Ґеновефу вже знайшли! Вона жиє! Але так не можна робити. Бо я знаю сам по собі, як то я, хоч старий войовник, перелякав ся дуже на вістку про відшуканє ґрафинї. Несподївана радість могла би просто вбити старих. Треба би їм усьо розказати поволи й приготовити їх на се — а сього вже я не вмію. Я вмію тільки добре рубати мечем, але говорити — се вже не моя річ. Ту старенький епископ порадить найлїпше. Бо він уміє добре захоплювати серця словами."

Максим сейчас поїхав із своїми товаришами до епископа і розказав йому всьо. — Епископ дуже сим утїшив ся, похвалив голосно Господа й сказав до Максима: "Будь спокійний, старий приятелю! Бог дає вже сам так, що всьо виходить найкрасше. Я мав саме і так їхати до родичів Ґеновефи. Отже поїдемо разом".

Обоє князї Брабанту обходили що року день в якім вони одержали вістку про страчене Ґеновефи, сумним сьвятом у замковій каплиці. Як раз настав тепер такий день і вони сиділи в кімнаті глибоко засумовані. Вони дуже постаріли ся і їх волосє з гризоти посивіло зовсїм. Вони були одягнені в жалібну одїж; а княгиня навіть не скидала від сього памятного дня з себе чорної одежі. Вже був час починати богослуженє і всї чекали тільки прибутя епископа, котрого вони, як що року, запросили відправити службу при сїм вівтарі, при котрім Ґеновефа брала з його рук шлюб.

Князь мовчав і думав з гірким болем: "Се страшна річ, що наш княжій дім мусить переживати таку ганьбу й вимерти так безслїдно. Та, Господи, нехай буде Твоя воля!" Княгиня зітхала: "Боже, яке се страшне, що ми стратили таку любу дитину — і то з рук ката! Ґеновефо! Ґеновефо! Ми думали, що ти станеш при нашій смерти як ангел спокою й замкнеш наші очі, а так — що стало ся з тобою! Але, Боже, Ти знаєш, що робиш!"

Ледви вона се виговорила, як у кімнату вступив преосьвященний епископ. Його лице сіяло небесною радістю. "Полишіть уже свій смуток і радуйте ся о Господї!" — промовив він і почав з одушевленєм та зворушенєм говорити про дивні дороги Божого Провидїня; порівнав їх смуток із смутком Якова, котрому пірвано сина Йосифа; опісля змалював радість Якова, коли він віднайшов Йосифа. Слова епископа захопили обоїх князїв глибоко. Їх серця успокоїли ся і мимовільна потїха наповнила їх душі. "Колиб ми так могли ще хоч раз побачити нашу Ґеновефу!" — зітхнула княгиня. "Ту на землї вже її не побачимо", — відповів князь — "але в небі певно будемо її оглядати". "Ще й тут на землї побачите її!" — сказав епископ. — "Бо ще й тепер творить Господь великі дїла. Він завдає рани і лїчить їх опісля. Він, Бог Якова й Йосифа, живе ще. Він, що скріпив ваше серце до перенесеня болю, скріпить його й тепер, щоби ви могли знести радість. Місто похоронних пісень, які маємо як раз співати в церкві, заспіваймо радісне: Тебе Бога хвалим! Бо Ґеновефа жиє й ви побачите її!" Родичі поглянули на нього здивовані. Страх переймав їх від отсих важких слів. Надія й страх бороли ся в їх серцях і вони не хотїли ще повірити сьому, що він говорив.

Тоді епископ отворив твері, за котрими стояв старий Максим із бючим серцем і сказав: "Отсе чоловік, що розкаже вам про всьо". Максим підійшов близше й крикнув: "Вона жиє! Зовсім певно. Отсими моїми очами бачив я її, отсими моїми ухами чув я її голос, отсею рукою дотикав ся її руки". Вістка: "Ґеновефа жиє!" пронесла ся митю по всій палаті. Всї слуги князя і всї служниці княгині впали до кімнати перестрашені й утїшені. А Максим розказував тимчасом усьо докладно й сльози наповняли його очі й не давали йому говорити. — Всї стояли довкола з плачем, а князь і княгиня сиділи непорушно блїді й перелякані не знаючи добре, що дієть ся з ними!

Та вкінци, коли вони вже не могли сумнївати ся в правдивість слів Максима, бо його товариші потвердили всьо також, тоді їм здало ся, немовби вони пробудили ся з глибокого сну. Відразу віджили вони на ново й сказали: "Тепер жили ми вже досить на сїм сьвітї — хочемо тільки ще побачити нашу Ґеновефу; тому їдемо зараз до неї." Подякувавши Богу за віднайденє Ґеновефи, удали ся вони сейчас у дорогу, а побожний епископ і чесний Максим з численним почотом товаришили їм.

Тимчасом Ґеновефа прийшла значно до сил при старанній опіці з боку мужа, а на її лиці зявив ся знова лагідний румянець. Одиноким її бажанєм тепер було побачити своїх дорогих родичів. Але скорше, чим вона могла сього надіяти ся, прибули вони до замку Зіґфріда. Вони привитали ся з Ґеновефою серед горячих сліз. Їх радости й зворушеню не було кінця.

А коли вони побачили гарного хлопчика, скрикнули обоє відразу: "Так се наш внук! Ходи ходи, дитинко, нехай тебе уцїлуємо!" Дїдо взяв його на руки й промовив: "Нехай Бог благословить тебе, дитиночко!" А бабка притулила його до себе й промовила також: "Нехай тебе Господь благословить, кохана солоденька дитинко!" І обоє подякували опісля Богу й подивляли Його дивні установи.

Тепер доперва увійшов у кімнату побожний епископ.. Ґеновефі здавало ся, що вона бачить перед собою небесного посла. Епископ поблагословив усїх і промовив: "Тепер, Ґеновефо, ти щаслива і велике твоє щастє, бо воно окуплене великим горем. Терпінє — отсе тая дорога, що підносить нас понад туземне житє до неба. Ґеновефа утвердила ся тепер у вірі Бога, в терпе-

ливости в зношеню горя і в любови власних ворогів; ґраф Зіґфрід знає тепер з досьвіду, яке се велике нещастє неповздержна пристрасть; Гореслав навчив ся у пущі ліпше пізнавати Бога, чим міг би се зробити у ґрафськім замку; а родичі Ґеновефи, котрі вже стратили надію на свою дитину, пізнали, що всьо на сьвіті марне, і що єдине добро — се небо. А тепер, коли ми зискали тільки на зрозуміню чесноти, тепер ми всї зійшли ся знова разом як і давнїйше, ще й побільшило ся число нас, бо з нами є отся мала дитина. Щасливий сей, кому судило ся перетревати горе й вийти з нього побідоносно! Ви всї зискали вінець безсмертного житя!"

16. Терпіня Ґеновефи стають благословенєм для цїлого краю.

Як тільки рознесла ся вість, що Ґеновефі значно ліпше і що вона вже прийшла троха до себе, приходило до неї кождого дня богато людий, щоби її побачити. А Ґеновефа говорила з кождим і казала кождого допускати до себе. І хоч цїлі громади селян входили деколи в кімнату, то всї вони заховували ся так тихо, що не мучили своєї панї.

Ґеновефа лежала звичайно на своїм пишнім ліжку або сидї ла убрана в білу одіж на великім кріслї. Її блїде лице було таке гарне, що всїм здавало ся, немов би ясне промінє окружало його. І люди слухали її слів з дивною побожністю.

— "Мої дорогі!" — говорила вона раз до них. "Тїшить мене що ви памятаєте все про свою паню і я дякую вам за се. Мій Боже, знаю, що неодин з вас має тяжку журу на души й мусить богато терпіти. Але любіть тільки Бога й уповайте на Нього, а не вдавайте ся в розпуку. Він спасе вас від всього горя. І де біда найбільша, там Його поміч найблизша. Я се знаю сама по собі.

Будьте вдоволені сим, що маєте й вдоволяйте ся малим. Бо хоч як ви убогі, то все таки маєте далеко більше, чим я мала в лїсї. Ви маєте хату, одіж, теплу страву. А більше й не треба нікому.

Тільки треба, щоб ви не забували ніколи на Бога й молили ся все.. Бо хто з Богом, Бог зним. А молитва покріпляє наші сили й не дає нам упасти в горю. Я се знаю, бо я сама таке перебула.

Коли ви із своєю совістю не в порядку, то злучіть ся як найскорше з Ісусом Христом. Бо Його післав Бог як заступника людий. Він поєднає нас з Богом. Він пролив свою кров за наші гріхи. І нехай ніхто не каже, що він без гріха, але нехай визнає свої гріхи перед Богом, а дізнає прощеня.

Слухайте тільки слів сьв. Евангелія, а зрозумієте всьо красше, чим се я вам можу витолкувати. І не тільки слухайте сьв. Євангелія, а й послухайте так, як воно наказує! Бо є Боже слово, котре має силу кождого ущасливити. Також поважайте сьв. хрест, бо в хресті є спасенє. Хрест приніс нам Христос як символ терпіня і спасеня. І тому не будемо на нього забувати ціле житє й іти сею дорогою, яку вказав наш Божественний Спаситель — правда, ми пійдемо разом сею дорогою?" І всі присутні мусіли їй обіцяти, що послухають її.

Батьків родин взивала вона до згоди й перестерігала їх перед ревнованєм. "Ніколи не вірте злим язикам, бо се заколотить вам спокій" — говорила вона, а всі вірили їй, бо знали, що вона сама перетерпіла богато з сеї причини.

А матерям говорила вона: "Подивіть ся на ваші діти! Вони ще щасливі, доки родичі дбають про них. Але певно прийде в житю хвиля, коли їх веселе личко засмутить тяжка жура, а їх ясне чоло пооре непевність о завтрішній день. Тому виховуйте їх так, щоб вони були на всьо готові. Дайте їм кріпку віру в серце, щоб вони мали в горю на що оперти ся, а тоді житєві бурі перелетять над їх головами певно безслідно".

А Гореслав не пускав ні одної дитини з замку без дарунку. І так стало терпінє Ґеновефи благословенєм для цілої околиці, бо всі могли від неї богато навчити ся.

17. Що стало ся з Ґольом?

Люди, що вертали від Ґеновефи, хотіли також бачити Ґоля. Суд засудив його як великого злочинника на смерть. Чотири коні або чотири воли мали його розірвати на кусні. Але ґраф дарував йому житє, однак не міг уже вибавити його від доживотної вязниці. Вязничний сторож, що показував людям Ґоля, не мав цілий день спокою. Але він робив се радо. "Дивіть ся тільки", — говорив він — "там на горі бачили ви образ сьвятої невинности, а ту бачите образ страшного гріху.".

Він сходив із ліхтарнею й ключами вузкими сходами в долину. Коли він отворив тяжкі, зелізні двері й показував всім Ґоля, осьвіченого червоним сьвітлом ліхтарні, обняв людий великий переляк. Бо Ґольо виглядав страшно. Довге волосє звисало йому з чола, а розхрістана борода спадала на груди. Його лице було біле як стіна, а очі сьвітили поганим огнем. Сумлінє гризло його так дуже, що він ставав божевільний, ревів дико і бив головою об мури. А навіть тоді, як він був троха при собі, говорив він від річи сам з собою.

"Дурень! Дурень! Який я був дурень!" — кричав він часто. — "Горе тому, чиє серце опанують пристрасти, так, що заглушать голос совісти! Зразу може він мати якусь непевну радість, але його кінець буде все страшний! Він ступає по цьвітах, але нараз паде він у пропасть, яку скривали цьвіти. Йому здаєть ся, що він простягає руку до рожевого корча, але нараз виходить з нього гадюка й кусає його!"

Часом питав ся він: "Люди, чи се правда, що знайдено Ґеновефу і її дитину? Чи се правда, чи се мені тільки так снило ся? Так! Так! Се правда! Бо дивіть", — говорив він плачливим голосом — "Бог покарає за гріх: у вязницю, де я замкнув Ґеновефу, кинув він тепер мене! Так, вона сиділа ту, на сій підлозі! Чи вірите тепер, що Бог є справедливий?"

Другий раз крикнув він: "Слава Богу! Приходите відвести мене на місце страченя? Я йду радо, я готовий! Я пролив невинну кров, бо вбив невинну жінку й малу дитину. Струї сліз, що пливуть із моїх очий не зможуть змити слідів сеї крови! Тому ведіть мене — нехай уже раз скінчить ся моя мука!"

А в хвилї, коли грижа совісти відбирала йому зовсім память, кричав він до людий, що приходили до нього: "Чого ви ту прийшли!? Я бачу — ви всї злочинцї! Невинна кров спливає по ваших руках!... Дивіть, ту, де я сиджу тепер — ту буде ваше місце. Всї злочинники прийдуть сюди".

Перестрашені діти, почувши таке, почали кричати й плакати; а всї старші постановили собі сьвято вистерігати ся всяких тяжких гріхів, щоби охоронити ся перед грижою совісти.

В таких страшних муках жив Ґольо довгі літа — і чи мав хоч легшу смерть, ніхто не знає.

18. Пошановане памяти Ґеновефи.

Очевидно, що люди, вийшовши від Ґоля з вязниці, хотіли ще й побачити ланю, котра колись живила Ґеновефу. Ґраф казав для неї вибудувати гарну стайню. Вона ходила собі свобідно по замковім подвірю. Часто вибігала вона навіть сходами на гору й приходила до Ґеновефи. Вона була дуже ласкава, підходила до всїх і їла їм з рук. Ловчі пси не займали єї. "Боже!" — говорили люди — "колиб не се звірятко, була би наша ґрафиня певно згинула!" "Тому не треба мучити ніякого звірятка" — навчала служниця, що мала ходити коло ланї. — "Кожде звірятко є пожиточне і ми не знаємо, чи воно не стане нам колись у пригодї. Та передовсїм шануйте свою худобу, бо вона живить вас і працює на вас тяжко!"

Як довго ще жила Ґеновефа, нїхто не знає. Але се певне, що її житє плило вже серед тихої радости й вона робила другим богато добра. Кажуть, що її смерть була подібна до заходу сонця погідним весняним вечером.

На її похорон зійшло ся безлїч народу. Всї плакали за нею — а найбільше Зіґфрід і Гореслав. А ланя положила ся на її гріб не хотїла вже приймати ніякої поживи і так згинула з туги за своєю панею.

Серед лїса, коло печери Ґеновефи, велїв ґраф збудувати гарну церковцю, яку посвятив сам епископ. Цїле житє Ґеновефи списано гарним письмом на стїнах сеї церковцї. Люди приходили сюди й молили ся за її душу, а кождий старав ся наслїдувати її побожність.

Замок Зіґфріда вже давно в руїнах — ледви троха мурів лишило ся до нинї з нього; але память Ґеновефи, що там мешкала, живе й до нинї в устах народу.

У КНИЖЦІ НАХОДЯТЬ СЯ СЛІДУЮЧІ ОБРАЗКИ:

Сторона

Ґраф Зіґфрід пращає ся з жінкою Ґеновефою 7
Епископ Ґільдольф в каплиці в котрій Зіґфрід причащав ся перед своєю виправою проти Маврів 10
Непохитність Ґеновефи у вязниці 14
Ґольо у пастухів 19
Ґеновефа викликує милосердє у Ґрімоальда і Бенона, коли вони мали убити її сина Гореслава 22
Ангел потішає Ґеновефу образом Розпятого 28
Ґеновефа, котру стара Ґертруда припровадила на ґанок, прислухує ся жалісному співови 35
Ґольо скидає помічника свого спільника Бенона зі скали 43
Ґольо кидає на Ґеновефу підозрінє супружої невірности і каже її арештувати 51
Ґраф Зіґфрід віднаходить свою оплакувану як покійницю, жінку Ґеновефу 57
Ґраф Зіґфрід випроваджує свою жінку Ґеновефу і її сина Гореслава до свого замку 67